

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

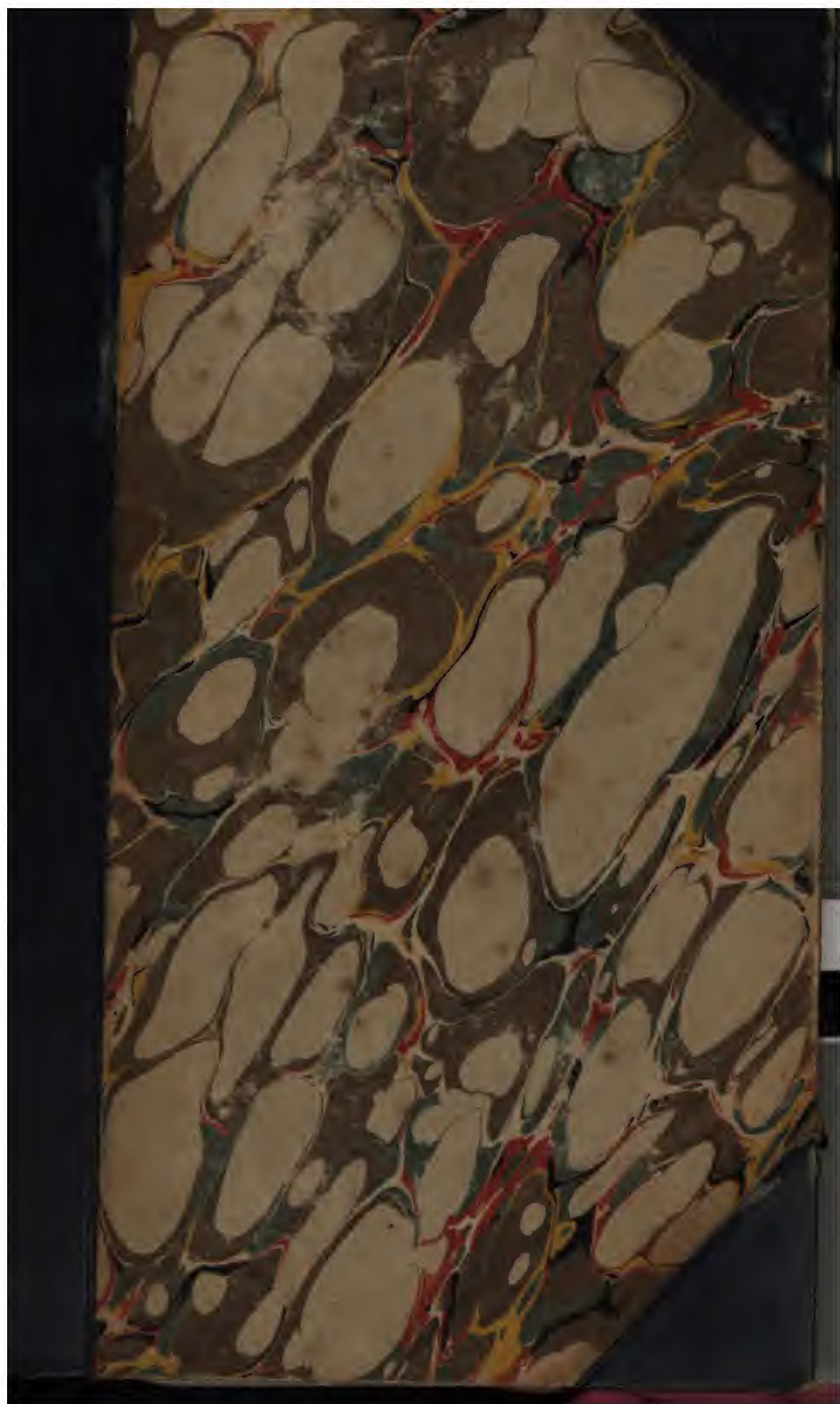
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

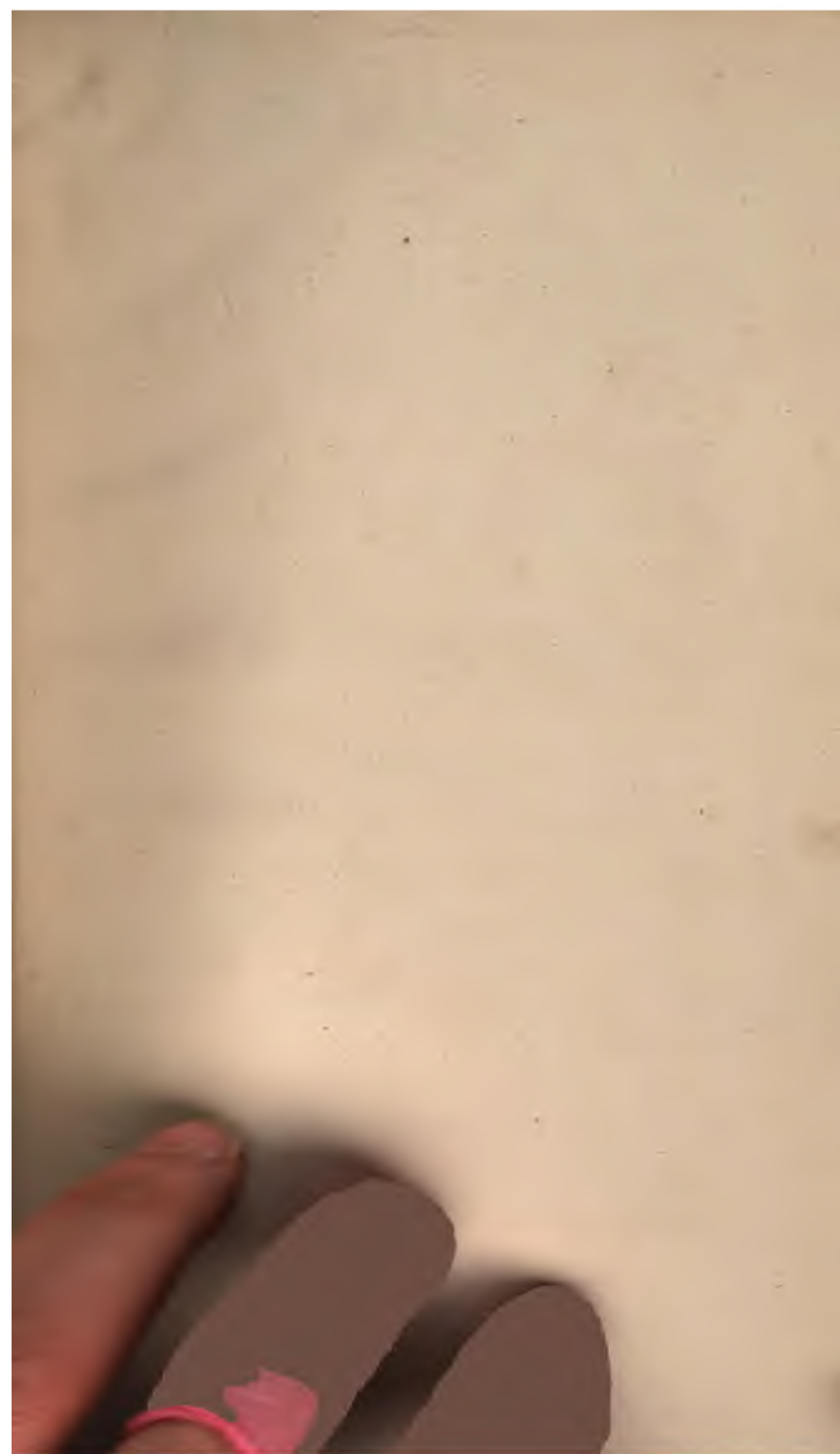
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600011054H

27. 779.

1820

RESTITUTIO

VERÆ

CHRONOLOGIÆ

RERUM EX CONTROVERSIIS ARIANIS INDE AB ANNO 325
USQUE AD ANNUM 350 EXORTARUM CONTRA CHRONOLOGIAM
HODIE RECEPTAM EXHIBITA,

UNA CUM

SPECIMINE HISTORIÆ COPTORUM

A MAKRSIO ARABICE SCRIPTÆ,

IN QUO DE VARIIS SECTIS CHRISTIANIS, EARUMQUE DOCTRINIS, RITIBUS,
PRECIBUS, JEJUNIIS, FESTIS, ORDINIBUS CLERICORUM, LEGIBUS ECCLES.
ET DISCIPLINIS AGITUR, ARABICE ET LATINE EDITO

AB

HENRICO JOSEPHO WETZER,

S. THEOLOGIE ET JUR. CAN. DOCTORE ET SOCIETATIS ASIATICÆ PARISIENSIS SODALE.

CUM PRÆFAMINE

LEANDRI VAN ESS,

S. THEOLOGIÆ DOCTORIS

FRANCOFURTI AD MCENUM.

SUMPTIBUS ET TYPIS H. L. BRÖNNERI.

1827.

77.

PRÆFAMEN.

Nemo, qui vel limina ecclesiastica tetigit historiae, nescius, momenta chronologica in causa Arianorum concertationum Saeculi IV esse vexatissima et innodatissima, adeo ut determinanda istorum ratio temporum sine dubio punctum sit fere totius historiae sacrae difficillimum et gravissimum, tam quoad se, quam quoad ex hisce ecclesiae Initiativis se offerunt investiganda ratio et modus, quibus externa hierarchiae forma se prodit. Et quosquos quidem non poenituit hosce duros investigationis subiisse labores, eorum tamen scrutamina non addiderunt Chronologiae dictae certitudinem firmiorem, ideo tam vaga, vacillans ac dubia semper hucusque remansit; eo quod eos fugit profundior penetratio in complexum rei totius *historicum*, nec non in totales ejusdem influentes et concomitantes rerum gestarum circumstantias, quas minus haurire fontibus ex coëvis nimia negligentia offenderunt fere omnes; alios nimia indulgentia fontis contextum vel reliquisse, vel pro lubitu ad suas traxisse partes in propatulo est. Cum igitur tam veteres quam recentiores historiographi in ratione temporum Arianorum et Athanasianorum inter sese tam

valde differant, et tam diversam rerum dederint faciem; insuper et controversiae, Mamachium inter et Mansium hac de re celebres, non firmiorem neque certiorē reddidere Chronologiam, quippe qui et minus totum historiae istius penetrarunt prospectum et connexum.

Ecquis est, cui in votis non erat, vera demum ut restitueretur istarum facies rerum, et certior supradicta fieret chronologia? Eo gratior mihi ansa fuit, votum ut adderem et meum executivum, quo Parisianis ex studiis orientalibus ad me reducem Doctorem Dominum Wetz erum, mihi semper addictissimum, petieram, ut cum restituenda praedicta chronologia tentaret, quid valeant humeri, quidve recusent. Meis illico perlubenter annuens votis labori assuetas exantlavit manus, et omnes in bibliotheca mea necessarios historiae istius inveniētes fontes, et ultra veritatis investigandae recursus literarios, hasce frugum studiorum et laborum suorum primitias in lucem profert.

Peracceptum ut spero donum fore publicum rei publicae literariae, quatenus non sterilem Chronologiae seriem exhibet Auctor, sed frugiferam simul instruit historiam ex rationum, causarum influentium connexis eventibus, quarum sic rerum gestarum critica inspectione veritas restitutionis Chronologiae evidentior patescit. Hanc investigationis severiorem ingrediens campum cum aliis secum hac in materia congressoribus rigidiorem adhibere debuit conatum; et excussa tam veterum quam recentiorum nomine gravium historiographorum auctoritate, autodidacticam

profundioris fontium critices paravit sibi viam; et hac sincera manuuctione non potuit non, solidissimis non minus quam eruditissimis argumentis super relictam et fractam chronologiae, communiter hucusque a scriptoribus receptam seriem plane novam restituere.

Sed cujus opèris haecce *restitutio Chronologiae* praecurrens existit, est a Doctore Domino Wetzero instructum aliud opus majoris adhuc momenti, scilicet: *critica certaminis Arianismum inter et Catholicismum Saeculi IV historia*, quae quantocius publica donabitur luce, quamque praevia commendatione dignissimam censeo; quo opere fontium studio et profunda penetratione auctor se versatissimum ostendet scrutatorem.

Adnexit huic dissertationi Dominus Wetzerus specimen Arabico-latinum, ex historia Christianorum Koptorum, a Makrisio, arabico auctore arabice scripta, hucusque nondum typis nota, gravissimis vobis hucusque ignotis historicis repleta momentis, de qua Dominus Wetzerus ipse praefatur in hac dissertatione. Pergratissimum certe donum publicum omnibus historiae eccles. studiosis et doctis! evulgendae cujus partis secundae sequendae addet interpretis notas philologicas, historico-criticas, non nemini peracceptas.

Macte, Alumne mi dilectissime! virtute diligentiaeque esto! perge musarum in castris militare tuis, militare sacris. Non longe tuis absit votis, optatam cursu contingere metam, quam perdius ac perniox labor meruit tuus! et qualem Te a teneris lubenter

vidi studiis assiduum, nec non morum disciplina per-
strenuum, talem Te videre peropto, quod

Nec Te poeniteat duros subiisse labores,

Aut operi insuetas attenuisse manus.

.... et meritaque respondent praemia palmae!

Darmstadii, mense Julii 1827.

L. van Efs,

S. Theol. Doctor.

PRÆMONITIO.

In historia christiana certe saeculum quartum ob interiorem exterioremque formam, quam ecclesia accepit, maximi est momenti. Monumenta quoque et indicia, quibus rerum tunc gestarum curriculum investigandum est, in numero haud exiguo prostant, sed saepius satis incerta et confusa, ita ut praemisso accuratiore examine verus rerum cursus se aliter exhibeat, quam indicatur; simul quoque haud raro accidit, ut in rebus ipsis gravissimis certitudinis momenta nonnisi ex fontibus minutissimis elici possint. *Criticam certaminis Arianismum inter et Catholicismum saeculi quarti tentavi componere historiam* jamjam in lucem edendam, cui hinc dissertationem de chronologia periodi cujusdam illius temporis praemisi, quae quatenus illi, quae hodie usu recepta est, contraria latius dissereretur, ideoque separatim ederetur necesse erat.

Origo chronologiae hodiernae illius periodi haec est. Anno 1738 Scipio Maffei in libro quodam periodico Italiano *) monumentum ecclesiastico-historicum in lucem edidit, in quo Athanasii reditus Alexandriam, post mortem Gregorii episcopi urbis

*) Osservazioni letterarie. In Verona 1738. tom. III. pag. 60.

ejusdem, ad Consulatam quartum Constantii, et tertium Constantis, i. e. ad annum 346, sex annos post fugam Athanasii refertur. Mansius, doctus Italianus et de historia ecclesiastica bene meritus, inde ansam cepit ex dicto Athanasii reducis tempore chronologiam illius periodi prorsus et retrorsus definiendi. Hunc in finem dissertationem multo labore exhibuit, quae in *tomo I. Suppl. Concil. pag. 173* inserta et postea quoque in *Amplissimae ejus Collectionis Conciliorum* tomo III. pag. 87. et sqq. edit. noviss. Florentiae 1759 reimpressa est. Correctio haec chronologica statim eruditorum Germanicorum plausum tulit, qui eam in libris suis sequebantur, et ad recipiendam commendabant. In Italia autem ipsa Mansius fortem et in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimum invenit adversarium, puto Mamachium, qui primo refutationes suas in *Diario Romano*, deinde vero Romae anno 1748 conjunctim edidit sub titulo: *F. Th. M. Mamachii — ad Mansium de ratione temporum Athanasianorum, deque aliquot Synodis IV. Saeculo celebratis Epistolae IV.* Romae 1748. Sed argumenta ejus, summa utut eruditione instructa Mansium de falsitate correctionis chronologicae suae non persuaserunt, et recentiores nostros eruditos, qui praesertim in historia critice colenda eminuerunt nonnisi ad ambiguam incertitudinem perduxerunt, ita ut neque *chronologiam Mansianam* plane rejiciendam, neque Socrati ac Sozomeno in epocha Synodi Sardicensis indicanda omnem censerent veritatem abjudicandam. Hac ex ambiguitate natae sunt variae

conjecturae, quae loco suo juxta ordinem allatae sunt. Spero mihi successurum esse rerum gestarum cursum, quem *juxta ordinem temporis* petierunt, summa, qua potest, diligentia sequenti dissertatione in lucem proferre. Quamvis *inprimis* de decennio 340 usque ad 350 agatur, restitutionem tamen chronologicam jam ex anno 325 incipiendam esse necesse duxi, tam propter ambiguitatem, quae quoque in rebus quibusdam hujus periodi chronologice determinandis superest, quam praesertim, ut totum, consequentiis ab origine sua derivatis in concentum redactum clarius fiat, et facilius cognoscatur. Ideo etiam definitionem epocharum continua rerum gestarum explicatione, sed summa usus brevitate, instruxi.

Dum Parisiis linguis Orientalibus operam navabam, suadente cel. Barone Sylv. de Sacy, charissimo magistro meo in discenda lingua Arabica et Persica, historiam Coptorum inde a Christo nato usque ad dimidium saeculi decimi quarti a Makrisio lingua arabica compositam descripsi. Integrum textum ut acciperem, non solum omnibus manuscriptis arabicis operum Makrisii, quae in bibliotheca regia *Parisiensi* sunt, sed etiam duobus ex collectione domini Baronis Sylv. de Sacy usus sum. Historiam hanc, cui adhuc magnam appendicem *de ecclesiis et monasteriis per Mosleminos destructis* ex operibus Makrisii desumptam addidi, quamque commentario instruxi brevi arabice et latine in lucem edam. Spero, eandem historiam ab Aegypto ipso scriptam historiae ecclesiasticae et inprimis Aegyptiacae haud exigui

momenti et emolumenti, sicut et iis, qui literis Orientalibus se dedunt, non ingratam fore. Occasione *dissertationis hujus de chronologia* oblata, specimen ejus praemisi, quod ex duabus sectionibus constat, in quarum prima Makrisius in fine historiae suae varias sectas Christianas earumque doctrinas breviter repetiit, in altera autem ritus, preces, jejunia, festa, ordinem clericorum, plures leges ecclesiasticas, et disciplinas indicavit.

Denique nihil est, quod addam, nisi votum, ut dissertatio haec, quam eruditorum judicio modeste submitto, eodem veri inveniendi studio, quo scripta est, recipiatur.

Darmstadji die 20 Maji 1827.

H. J. Wetzer.

CAP. I.

Definitiones chronologicae rerum gestarum a concilio oecumenico Nicacae habito usque ad primum Athanasii reditum e Gallia, i. e. ab anno 325 usque ad annum 338.

§. 1.

Omnes fere scriptores ecclesiastici unanimiter referant, Synodum Nicaenam habitam esse anno 325; qua autem inchoata sit die, inter se dissentiunt. Socrates hist. eccl. lib. I. cap. 13. ait: „Tempus autem, quo Synodus congregata est, sicut in notationibus temporis ipsi Synodo praefixis inveni, fuit consulatu *Paulini* et *Juliani* die vicesimo mensis Maji.“ In titulo Synodi Chalcedonensis autem tempus Synodi Nicaenae ita indicatur: „Consulatu *Paulini* et *Juliani* virorum clarissimorum coss. anno post *Alexandrum* sexcentesimo trigesimo sexto, mensis secundum Graecos *Desii*, die nono decimo, quod est tertio decimo Kal. Jul. in Nicaea metropoli provinciae Bithyniae.“ Collectio denique Cresconiana (apud Baronium ad an. 325. n. VIII) habet: „Factum est Concilium apud Nicaeam metropolim Bithyniae a die XVIII (XIII) Kal. Julias: quod tenuit usque ad diem VIII Kal. Septemb. *Paulino* et *Juliano* consulibus, qui est apud Graecos 18. (19) die mensis *Desii* eorum dies secundus, *Alexandri* anno sexcentesimo trigesimo sexto.

Discrimen de die, quo concilium esset ineptum, tantum non est, ut ultiores disquisitiones hac de re fiant necesse sit. Valeat itaque dies decimus nonus mensis Junii.

ad fidei expositionem, verum etiam ad Arii condemnationem agnoscendam ^{ε)} paratos esse, et ab iis petierunt, ut apud imperatorem pro revocatione restitutioneque in sedes suas intercederent. Quo facto paulo post imperatoris jussu revocati et in sedes suas restituti sunt, quarum Nicomediensem Amphion et Nicaenam Chrestus hucusque occupaverant. Revocati sunt teste eodem Philostorgio ^{η)}, postquam tres annos in exilio transegerant, ergo anno 329.

§. 4.

Eusebius Nicomed. et Theognius Nicaen. Palaestinam proficiscuntur.

Vix sedes suas recuperaverant, quum in praecipuum imperatoris favorem recepti ob consensum, quem Synodus Nicaenae decretis dedissent, quod ei maxime cordi erat, occasionem eos, qui ipsis in Synodo adversati erant, ulciscendi appeterent. Eusebius Nicomediensis ^{ι)} novam ecclesiam Hierosolymae exstructam visendi desiderium imperatori aperuit; et quum hic ei non solum publica vehicula, sed etiam alia necessaria praeberet, una cum amico suo Theognio episcopo Nicaeae iter aggressus est, in quo consilii sui exaquendi initium fece-

g) Libell. poenit. *Euseb. et Theog. in Socrat. hist. eccl. lib. 1. cap. 14. ei δε ἐπειδὴ ἡ ἀγία ὑμῶν συνόδος, οὐκ ἀντιτεινοντες, ἀλλὰ συντιθεμενοι τοις παρ' ὑμῖν κεκριμένοις, καὶ διὰ τοῦτον τοῦ γραμματῆς πληροφοροῦμεν τὴν ἀγκυραθεῖν.* Quodsi sanctissimo Concilio vestro satisfactum est, non repugnantes, sed consentientes iis, quae a vobis decreta sunt, etiam hoc libello consensum nostrum confirmamus.

h) *Philost. hist. eccl. lib. 2. n. 7. Φιλοστοργίος φησιν, ὅτι μετὰ τρεῖς ὅλους ἐνιαυτοὺς Εὐσεβίον καὶ Μαρίν καὶ Θεογνίον, ψήφῳ βασιλεὺς τοῦ Κωνσταντινίου ἐπανόδου τυχόντας, πιστεύως τε συμβόλον αἰρετικῆς ἐκδῶαι etc.* Ait Philostorgius, Eusebium, Marim et Theognium, post triennium Constantini imp. jussu ab exilio revocatus, symbolum haereticae fidei edidisse etc.

i) *Theodor. hist. eccles. lib. 1. cap. 21.*

runt Synodo, quam Antiochiae habebant. Eustathius ^{k)} hujus civitatis episcopus non solum in Synodo Nicaena magnum Arianorum adversarium egerat, verum etiam postea plures episcopos, quos illorum doctrinae suspectos habebat, impugnauerat. Hac ratione v. g. cum Eusebio episcopo Caesariensi, celeberrimo illo historiae ecclesiasticae scriptore, altercationem inierat, eum accusans, quod fidem Nicaenam depravaret, hic vero, orthodoxiam suam defendens, illum opinionis Sabellianae arguebat.

§. 5.

Synodus Antiochena.

Postquam Eusebius Nicomed. et Theognius Nicaen. loca sacra viserant, una cum pluribus episcopis imprimis illo Eusebio Caesariensi, Patrophilo Scythopolitano, Actio episcopo Luddae, Theodoto Laodiceno, et aliis Antiochiam se contulerunt, ibique Synodo habita Eustathium episcopum hujus urbis, prolatis quibusdam criminationibus, quas exponendi hic non est locus, ab episcopatu amoverunt, quamvis plures episcopi praesentes, quibus Eusebii Nicomed. consilium aut ignotum erat, aut id adjuvare non libebat, contradicerent ^{l)}. In Eustathii locum Eusebius Caesariensis electus est. Sed clerici et populus Antiochenus in duas factiones divisi sunt; quo factum est, ut in tota urbe magnus exoriretur tumultus, quem imperator Constantinus placabili admonitione ^{m)}, simulque timore incutiendo, et

k) Socrat. hist. eccl. lib. 1. cap. 23. et Sozom. hist. eccl. lib. 2. cap. 18.

l) Theodor. hist. eccl. lib. 1. cap. 21.

m) Euseb. de vita Const. lib. 3. cap. 59. Των παρ' αὐτῷ δοκιμῶν, καὶ τῇ τῶν κομητῶν ἀξίᾳ τετιμημένων ἀνδρῶν τὸν πιστότατον ἐκπεμφθεὶς, φρονεῖν τε τὰ πρὸς εἰρήνην ἐπαλλήλοις παρῆγει γραμματεῖν· ἐδίδασκε τε πρᾶττεν θεοσεβείᾳ προπονεῖν etc. Unum ex iis, quos circa se spectatos habebat. Comitatus honore decoratum,

Eusebius recusando episcopatu sibi oblato sedarunt. Interea Eustathius tamen in exilium missus, et Paulinus episcopus Tyri episcopatu ejus suffectus est. Inde evenit, ut qui in Eustathii partibus stabant, eodem amoto sacra sua separatim celebrarent, et Eustathiani nuncuparentur.

Celebrata est haec Synodus Antiochena anno 330; nam, cum anno 360 Eudoxius episcopatu Antiocheno deposito Constantinopolitanum suscepisset, in Synodo, quae in fine ejusdem anni 360 *) Antiochiae habita est, imperator Constantius ab episcopis ibidem congregatis rogatus Meletium Sebastenum episcopum Antiochiae vocavit. Statim advenit, episcopis adhuc praesentibus, et quum in oratione sua adituali, ad quam imperator ipse hunc textum elegerat: Dominus creavit me initium viarum suarum ad opera sua, praeter omnium opinionem ostenderet, se fidei Nicaeae expositae addictum esse, e templo destitutus, et Euzoius electus est episcopus. Tum orthodoxi sive Eustathiani in ecclesia Apostolica, quae in urbe sic dicta Vetere sita erat, sacra sua facere de novo continuabant. Nam, ait Theo-

hominem fidelissimum eo misit, et (Antiochenos) hortatus est literis, ut paci studerent, et docuit, qua ratione religioni congruentia gererent. Conf. quoque imp. epist. ad Antioch. cap. 60. ad Euseb. Caesariens. cap. 61. et ad episcopos Antiochiae congregatos cap. 62.

*) *Pagi critica in Baronii annal.* ad an. 360 n. V. De translatione Meletii agunt *Socrates* lib. 2. cap. 44. *Sozom.* lib. 4. cap. 23. *Philost.* lib. 5. cap. 1. et *Hieronymus* in *Chronico* juxta editionem *Scaligeri* ad annum Abrahami 2376. qui cum mense Septembri currentis Christi anni desinit. Ex quo et constat, Meletium praesenti anno, non vero sequenti (361), ut male *Falscius* autumnat, ad Antiochenam sedem translatus. Praeterea *Socrates* citatus dicit, id factum, Concilio apud Constantinopolim congregato, id est, dum Concilium Constantinop. anno praecedenti (359) inceptum, nondum absolutum esset. Quare uno eodemque anno duae magnae Synodi coactae.

doretus^{o)}, post insidias eximio illi Eustathio structas, triginta deinceps annos impietatem Arianorum pertulerant.

§. 6.

Synodus Tyria.

Haec Synodus praecipue propter Athanasium mortuo Alexandro episcopum Alexandriae ordinatum habita est, qui acerrimus Arianorum adversarius magis, quam quisquam alius, Eusebii Nicomediensis et sociorum ejus iram sibi conciliaverat. Quamquam jam plures accusationes opululantibus Meletianis apud imperatorem Constantinum detulissent, quae usque in Athanasii favorem exierant, a moliminibus suis tamen minime desistebant, sed continuo novas proferebant criminationes, quibus commotus imperator tandem Dalmatio Censori Antiochiae litteris mandavit, ut eas in Synodo Caesareae Palaestinae disquireret p). Athanasias ad Synodum vocatus est, sed se non sistebat. Ex eo altera accusatione magis perniciosa desumta Eusebiani effecerunt, ut imperator, qui anno 335 novam ecclesiam Hierosolymitanam solenni modo dedicari animo volebat, mandatum daret, quo episcopi ante hanc solennitatem Tyri congregarentur et controversias absolverent, Athanasio autem, qui jam triginta menses q), ex quo ad Concilium Caesareae

o) Theodoret, hist. eccl. lib. 2. cap. 31. τριακοντα μεν γαρ ετη μετα γε τας κατ' Ευσταθιον του πανευφημου γεγενημενας επιβου-
λας, διετελεσαν της Αρειανικης ανεχομενοι βδελυριας.

p) Athan. apol. adv. Arian. tom. 1. pag. 144. γραφει δε ο βα-
σιλευς εις την Αγιοχειαν Δαλματιω τω Κηρωρι, ακουσαι της προι-
του φωνου δικης. ο τοιγυν Κηρωρ επιστelli μοι παρασκευασθαι
προς απολογιαν του εγκληματος, etc.

q) Sozom. hist. eccl. lib. 2. cap. 25. αλλα τοτε μεν, καιτοι
ανελθειν αναγκαζομενος, αμφι τους τριακοντα μηνας ανεβα-
λετο· μετα δε ταυτα σφοδροτερον βιασθεις, ηκεν εις Τυρον. Sed
tum quidem, quamvis venire compelleretur, triginta circiter
mensium spatio profectionem suam distulit. Postea vero majore
vi adhibita, coactus Tyrum venit.

habendum evocatus erat, profectionem suam distulerat, litteras privatas scriberet, ut, nisi e templo ad Concilium nunc Tyri habendum se conferret, vi illuc adduceretur ^{r)}). Itaque Athanasius cum aliis episcopis Aegyptiis Tyrum profectus est, et omnes accusationes refutavit. Eusebiani autem refutationem ejus agnoscere noluerunt, sed a Dionysio Comite, qui imperatoris jussu synodo intererat, petierunt, ut legatos quosdam Aegyptum mitteret, qui in loco ipso res, quas Athanasius perpetrasse accusatus esset, perquirerent. Ad hunc finem sex elegerunt, quos autem inimicos suos Athanasius recusavit ^{s)}). Hac de re ad tam vehementes altercationes ventum est, ut Athanasius iudicibus suis quoque recusatis e synodo se subduceret et ad imperatorem appellaret. Tum absens a synodo iudicatus est. Interea Marianus ^{t)}), imperatoris Notarius, epistolam ad episcopos Tyri congregatos attulit, qua summa celeritate Hierosolyma novam ecclesiam dedicaturi se conferre jussi sunt. Itaque statim

r) *Athan. apol. adv. Arian. tom. 1 pag. 147.* παροξυνουσι τοινυν παλιν τους Μελιτιανους, και πειθουσι τον βασιλεα συνοδον αυθις εν Τυρω κελυσσαι γενεσθαι, και Κομης Διονυσιος αποσπελλεται, και στρατιωται δορυφοροι διδονται τοις περι Ευσεβιον. και ο μιν Μακαριος δεσμιος δια στρατιωτων πεμπεται εις Τυρον, εμοι δε γραφει και αναγκη επιτιθηναι, ωστε και ακοντας ημας αποσπελλεσθαι. Quare Meletianis iterum concitatis, auctores sunt imperatori, ut Synodum denuo Tyri jubeat congregari. Tum Comes Dionysius mittitur, satellitium militare Eusebians datur, Macarius vinctus sub militum custodia Tyrum adducitur; meque imperator litteris compulit suis, ut vel invitus isthuc me conferrem.

s) *Epist. Julii ad Oriental. in Athan. apol. adv. Arian. tom. 1. p. 116.* ημεας δε και (ο) Αθανασιος τους απελθοντας εις τον Μαρεωτην, παρα γνωμην αυτου απελευθηναι, ελεγε γαρ, οτι Θεογνιον, και Μεσριν, και Θεοδωρον, Ουρβακιον και Ουαλεντα, και Μακεδονιον, υποπιους οντας απεστειλαν. Conquestus est etiam (Athanasius), qui ad Mareoten profecti essent, se recusante illuc concessisse; dicebat enim Theognium, Marin, Theodorum, Ursacium, Valentem et Macedonium, sibi suspectos illuc missos fuisse.

t) *Sozom. hist. eccl. lib. 2. cap. 26. et Euseb. de vit. Const. lib. 4. cap. 43.*

Hierosolyma ad ecclesiae dedicationem abierunt, in qua etiam juxta alteram imperatoris epistolam Arium et socios ejus in communionem ecclesiasticam receperunt *).

Synodum Tyriam anno 335 habitam esse ex hisce praesertim indicis apparet:

1) ex litteris, quibus clerici provinciae Mercotae Philagrium Aegypti Praefectum legatorum Tyriorum certiores reddiderunt. Hae litterae subscriptae sunt: „Consulibus *Julio Constantio*, clarissimo *Patricio*, fratre „piissimi imperatoris *Constantini* Augusti, et *Rufino*, „*Albino* clarissimis viris, decima mensis Thoth i. e. 335 „die 7. mensis Septemb. *)

2) ex Euseb. de vita Const. lib. 4. cap. 45 et 47. Hoc modo dedicationis solemnitas, ipsis imperatoris tricennialibus (i. e. 335.) summa cum hilaritate celebrata est. *)

3) ex Niceph. lib. 8. cap. 30. Encoenia basilicae Hierosolymitanae Idibus Septemb. i. e. die 13 mensis Sept. Cons. Constantio et Albino.

*) Cf. *Epist. Synod. Hierosol. ad Aegyptios in Athan. apol. tom. 1. pag. 151.* αὐτός τε ὁ Θεοφιλεστάτος βασιλεὺς δια γραμμάτων οἰκείων, τοῦδ' ὅπερ ἔχον παρορμηθῆς — ἡπλωμένη δε κα: κτηνὰ ψυχὴ δεζασθαι τοὺς περὶ Ἀρειον etc. Ipse quoque religiosissimus imperator suis litteris nos ad officium hortatus est, ut simplici ac pacato animo Arianos ad communionem admitteremus.

*) *Athan. apol. adv. Arian. tom. 1. pag. 152.* ὑπάτεια 'Ιουλιου Κωνσταντινου του λαμπροτατου Πατρικιου, αδελφου του εὐσεβεστατου βασιλεως Κωνσταντινου του Αὐγουστου, και Ρουφινου, Ἀλβινου, των λαμπροτατων, Θωδ δεκατη. *

*) οὕτω μεν ἡ της ἀφιερωσεως ἐορτὴ ἐν αὐτῇ βασιλεως τριακοσμητηριδι συν εὐφροσύναις ἐπετελεῖτο.

ribus anni sequentis 336 mensibus in locum exilii sui advenisse.

§. 9.

Synodus Constantinopolitana.

Sententia supra memorata, qua Athanasius in exilium pulsus est, synodo adscribi nequit, quae paulo post Constantinopoli habita est; nam ea paucorum episcoporum accusatione statim ab imperatore lata est, ita ut ne defensio quidem admitteretur. Synodus Constantinopolitana ^{c)} autem juxta testimonium epistolae Synodicae Sardicensis ab Eusebianis scriptae propter doctrinam Marcelli episcopi Ancyrae coacta est. Non tantum ex illis sex, qui Hierosolymis Constantinopolim venerant, composita, sed frequens fuit; nam episcopi ex multis Orientalium provinciis convenerant. Simul etiam longe duravit; nam, ut eorum verbis utar, episcopi per longum tempus Marcellum admonendo, cohortando, rogando et minando a doctrina sua reducere studuerant, donec eum tandem, postquam nihil efficere potuerant, condemnarent et episcopatu deponerent.

Cum episcopi sub finem anni 335 Hierosolymis Constantinopolim venirent, et tum primum propter Marcellum Synodus Constantinop. habenda indiceretur, ea nonnisi prioribus mensibus anni sequentis 336 inchoari potuit, sed usque ad mensem Julium duravit. Socra-

c) *Hilar. oper. fragm. III* pag. 1309. Magna autem fuit parentibus atque majoribus nostris sollicitudo de supra dicta (Marcelli) praedicatione sacrilega. Conditur namque in Constantinopolim civitatem sub praesentia beatissimae memoriae Constantini imp. concilium episcoporum, qui ex multis Orientalium provinciis advenerunt, ut hominem malis rebus imbutum salubri consilio reformarent, et ille admonitione sanctissima correptus a praedicatione sacrilega discederet: quique increpantes illum et exprobrantes, nec non caritatis affectu postulantes multo tempore, nec quidquam proficiebant etc.

tes ^{d)} enim, postquam de Marcelli causa in Synodo Constantinop. agitata disseruit, dicit: Dum haec gerebantur, annus tricesimus imperii Constantini complebatur, qui die vigesimo quarto mensis Julii finitus est. Porro in idem tempus, id est in alterum hujus anni 336 dimidium, cadit Arian mors, qui in euceniis ecclesiae Hierosolymitanae ab episcopis in communionem receptus Alexandriam se contulit, cujus ecclesiae presbyter antea fuerat. Quum vero ibidem motus per eum de novo excitarentur, imperator, simulac hujus rei certior factus erat, eum Constantinopolim venire jussit, ubi in receptione sua, cui Alexander episcopus Constantinop. nonnisi invitus annuebat, vitam deseruit. ^{e)}

§. 10.

Athanasius ab exilio revertitur.

Constantinus imperator, dum adhuc inter vivos esset, Athanasium, in cujus locum alterum episcopum eligi non permittebat, ab exilio revocare decreverat, sed antequam ad decretum suum exsequendum poterat pervenire, morte erat oppressus. Mortuus est Consulatu Feliciani et Titiani XI. Kal. Jun. id est anno 337. die 22. mensis Maji ^{f)}). Fecerat testamentum, in quo regnum inter tres filios suos, scil. Constantinum natu majorem, Constantium et Constantem, diviserat. Quum vero iidem tempore mortis ejus ab invicem longe abessent, et hanc ob rem neque tam celeriter de patris sui morte

d) Socrat. hist. eccl. lib. 1. cap. 37. τριακοστόν δὲ ἔτος τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τούτων γενομένων ἐπληροῦτο.

e) Socrat. l. c. et Athan. epist. ad episcopos Aegypti et Libyae tom. 1. pag. 229. item ejusd. epist. ad Serapionem de Morte Arian. tom. 1. pag. 269.

f) Idat. in fastis: Constantinus Augustus ad caelestia regna ablatum est XI. Kal. Junias; et ipso anno nuncupati sunt tres Augusti Constantinus, Constantius et Constans V. Idus Septemb. Item Euseb. de vit. Const. lib. 4. cap. 64.

certiores fieri, neque de divisione imperii et aliis gravibus negotiis tractandis convenire potuissent, factum est, ut per tres menses quasi interregnum esset, in quo acta publica adhuc imperatoris patris nomine signabantur ε). Absoluta tandem imperii divisione, tres imperatores patris decretum, quo episcopi exules in sedes suas revocarentur, exsecuti sunt; quivis episcopis, qui fortuito in dominio suo exules erant, redeundi permissionem notificans. Sic Constantinus, cui Gallia contigerat, Athanasio Treviris degenti Alexandriam redeundi facultatem impertivit, quanquam urbs posterior in Constantii dominio sita esset. Hunc in finem Constantinus epistolam ad Alexandrinos scripsit; cujus subscriptio est: Datum Treviris decimo quinto Calendas Julias δ), id est decimo septimo mensis Junii. Hoc est indicium, quo epocha reditus Athanasii determinatur. Theodoretus in hist. eccl. lib. 2. cap. 1. ait: Divinus Athanasius, cum per biennium ac menses quatuor Treviris moratus esset, Alexandriam reversus est ε'). Itaque, cum Athanasius in fine anni 335 in exilium ejectus esset, sequitur, Athanasium, si a die decimo septimo mensis Junii, quo litterae supra memoratae subscriptae sunt, duos annos et menses quatuor retro computamus, mense Febuario anni 336 Treviris advenisse, et mense Junii 338 Alexandriam redisse.

g) Euseb. vit. Const. lib. 4. cap. 71. αὐτός δὲ τῆς βασιλείας καὶ μετὰ θανάτου ἐπειλημμένος, ὥσπερ οὖν ἐξ ἀναβιωσέως τὴν συμπαθὲν ἀρχὴν διοικῶν, νικητῆς, μεγίστος, σεβαστὸς αὐτῷ προσσηματὶ τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας κρατεῖ. Ipse vero etiam post mortem imperium retinens, quasi rediit in universum orbem gubernans, Victor, Maximus, Augustus, suo adhuc nomine rempublicam regebat. conf. Valesii annot. ad hunc locum.

h) Athan. apol. adv. Arian. tom. 1. pag. 161. ἰδοῦθ' ἡμεῖς δεκαπέντε Καλανδῶν Ἰουλίῳ ἐν Τριβερῶσι.

i) ὁ μὲν δὲ θεῖος Ἀθανάσιος ἐτὶ δύο καὶ μῆνας τεσσαράς ἐν τῇ Τριβερῇ διατρίψας, εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐπανήλθεν.

Valesius in observ. ad Socrat. lib. 1. cap. 1. contendit, illa subscriptione non diem decimum septimum mensis Junii anni 338. sed 337 indicari. Nam, ait, inscriptio epistolae est: Constantinus Caesar populo catholicae ecclesiae Alexandrinae. Si anno sequente restitutus fuisset, tum Constantinus junior non Caesarem se, sed Augustum appellasset. Nec Athanasius a Constantino juniore restitutus fuisset, sed a Constantio, cui Orientis imperium obtigerat. Quare cum Constantinus ipse in illis litteris Caesarem se tantum appellet, et cum Athanasius se a Constantino juniore restitutum esse testetur, apparet id factum fuisse antequam Constantini senioris filii a militibus Augusti essent nuncupati; quod factum est ipso anno Idus Septembres.

Sed 1) contra hanc sententiam est Theodoreti testimonium jam allatum, qui ait Athanasium, postquam duos annos et quatuor menses in exilio degisset, Alexandriam rediisse. Hoc tempus nonnisi anno 338 confectum est.

2) Cum Constantinus pater die vicesimo secundo mensis Maji mortuus, et illa epistola die decimo septimo mensis Junii subscripta sit, nuntius de morte imperatoris vix in Galliam perferri potuit.

3) Episcopi exules trium imperatorum consensu revocati sunt, quod, antequam in unum coiserant, et negotia de divisione imperii tractanda finierant, fieri non potuit. Episcopos autem ex trium imperatorum consensu revocatos esse, apparet ex Athanasii testimonio, qui in hist. Arian. ad monach. t. 1. pag. 276 ait *): Hoc cum ad-

k) Ταυτα αναρωντες οι τρεις αδελφοι, Κωνσταντινος, Κωνσταντιος, και Κωνστας, επορευθαν παντας μετα θανατον του πατρος επανελθειν εις την πατριδα και την εκκλησιαν· γραψαντες περι των αλλων, ιδιαι τη εκαστου εκκλησια· περι δε Αθανασιου ταυτο κ.τ.λ.

verterent tres fratres, Constantinus, Constantius, et Constans, post obitum patris sui omnes in patriam et ecclesiam suam reverti jusserunt: qui de aliis episcopis ad singulorum ecclesias rescribere; de Athanasio autem ista etc.

Ratio, ob quam Constantinus in illa epistola ad Alexandrinos se Augustum non appellasset, Pagi in critica sua in C. Baronii Annal. ad an. 338 hoc modo explicat: „Ideo *Constantinus* junior Caesaris tantum nomen in praefata ad populum Alexand. epistola sumit, „quia Alexandrini suberant *Constantio* fratri suo“; et ad explicationem hanc confirmandam plura affert exempla.

Athanasius e Gallia per Germaniam, Pannoniam, Mœsiam et Thraciam Constantinopolim profectus est. — Quum Constantinopolim veniret, accusationi aderat, quam presbyter Macedonius adversus episcopum Paulum faciebat. Paulus Alexandri loco suffectus erat, qui Athanasio in Galliis exule degente obierat. Deinde Athanasius iter suum per Syriam Alexandriam continuabat. Quum itaque sub finem mensis Junii longum iter suum incepisset, atque diversis locis, praecipue Constantinopoli aliquamdiu moratus esset, id nunnisi in exitu hujus anni 338 absolvere potuit.

Jam quidem Athanasii adventu Alexandriae historico-chronologicae explicationis meae filum abrumpo, id vero, correctione chronologiae, quae ab anno 340 incipit, a celeb. Mansio facta, et exinde recepta, quasi parenthesi antea inserta, eo firmius adnexurus continuaturusque. Ad hanc chronologiae correctionem intelligendam breviter adnoto, Athanasium paulo post reditum suum ab Eusebianis Alexandriam deserere coactum Romam fugisse, et Gregorium quendam Cappadocem Alexandriae episcopum factum esse. Elapsis pluribus annis, imperatores Constans et Constantius de partibus

ecclesiasticis uniendis inter se convenientes concilium œcumenicum Sardicam indixerunt, quo etsi male finito Athanasius tamen et alii episcopi revocati et in sedes suas restituti sunt.

§. 11.

Chronologia a Mansio correctæ.

Mansius in chronologia decennii ab anno 340 usque ad annum 350 corrigenda hunc modum secutus est: primo secundi Athanasii reditus epocham constituit, deinde tempus rerum ante hunc reditum gestarum, quarum Synodus Sardicensis maximi momenti est, determinare studuit. Annum et diem, quo Athanasius rediisset, Anonymus ille Maffejanus ei indicavit hac ratione: Et factum est post Gregorii mortem Athanasius reversus est ex urbe Roma et partibus Italiae, et ingressus est Alexandriam Phaophi XXIV. Consulibus Constantio IV. et Constante III. hoc est post annos sex et remansit quietus apud Alexandriam annis XVI. et menses VI. ¹⁾ Cum igitur par illud consulum annum 346 signet, dies vero ille mensis cum die XXI Octobris congruat, Athanasii restitutio ad annum 346 et diem 21. mensis Octobris referenda est. Haec epocha adhuc aliis argumentis confirmatur:

1) ab Hieronymo, qui in Supplemento chronici Eusebiani editionis Pontaci ad annum X. Constantis ait: Athanasius ad Constantis litteras Alexandriam ingreditur. Annus Constantis decimus ab augusto mense anni 346 coepit.

2) a Theodoretto, qui in hist. eccl. lib. 2. cap. 4. monet, Gregorium episcopum Alexandrinum sex tantummodo annis gregem vastasse.

¹⁾ Osservazioni letterarie tom. III. pag. 60.

§. 12.

Tempus Synodi Sardicensis.

Epocha restitutionis S. Athanasii, pergit Mansius, sic stabilita, facile est ad alteram Sardicensis Synodi investigare. Ac primo quidem admoneo Socratis et Sozomeni opinionem cum iis, quae jam demonstravimus, consistere non posse. Cum etenim Athanasius, a Sardicensibus patribus absolutus, anno 346 redierit Alexandriam, constat utique Sardicense illud Concilium anno 347, quae Socratis et Sozomeni sententia est, haberi nequaquam potuisse. Athanasii innocentia in Sardicensi Synodo perspicua, visum est Constanti imperatori et patribus legationem ad Constantium fratrem suum Orientis imperatorem decernere, ut reditum Athanasii apud illum suo nomine urgerent. Delectus in eam rem Euphrates Coloniensis episcopus cum socio Vincentio Capuano, qui se itineri committentes Antiochiam venerunt. Cathedram illam occupabat tunc Arianus quidam episcopus Stephanus, qui calumniam hanc legatis struere molitus est per insidias, etc. Haec accidissee notat Athanasius ipsis sanctissimae paschae diebus. Decimo abhinc mense, subdit idem Athanasius, defunctus est Gregorius Cappadox; qui Alexandrinam ecclesiam depulso Athanasio invaserat; statimque Constantius iteratis literis Athanasium ad suam ecclesiam revocavit. Ex hac historiae serie resultat, Athanasii reditum post biennium, vel saltem integrum a Concilio Sardicensi annum successisse; nam diebus paschalibus post Sardicense Concilium legati Antiochiam venerunt, exactis inde mensibus decem, Constantius Athanasium ad sedem Alexandrinam revocavit. Totam vero ita expono. Anni 346 exordio Gregorius interiit, et decem ante obitum ejus mensibus, diebus paschalibus anni 345 Euphrates Coloniensis a Constante missus

Antiochiam pervenit. Modico intervallo praecessit haec omnia Sardicense Concilium; cujus proinde epocha vel ante pascha anni 345 vel anno 344 collocanda est. Malo annum 344 assignare, cujus anni consules Leontius et Sallustius leguntur in titulo Synodo Sardicensi praefixo editionis Surianae. — Fateor tamen caetera hujus tituli cum anno illo consulum non congruere; nam annus sextus Constantii et aera 381 quae in eo adduntur annum 343 repraesentant; sed facilius est mendum in supputationem, quam in nomina consulum irrepsisse. Cum praesertim etiam viri quique doctissimi, et ipsi quoque Socrates et Sozomenus inter concilium Sardicense et reversionem Athanasii biennium statuunt. Ex his omnibus firmum et inconcussum esse arbitror Sardicense generale concilium ex anno 347 Coss. Eusebio et Ruffino, quem hucusque tenuit, in annum 344 Coss. Leontio et Sallustio transferendum esse. Haec Mansius.

§. 13.

Athanasius Romam venit.

Athanasii discessum Alexandria, adventumque in urbem non ante annum Christi 341 consignandum esse tenet Pagius ad an. 341 et Tillemontius, qui ambo ex epistola Athanasii ad Orthodoxos deducunt, sanctum illum praesulem nonnisi post pascha anni 341. Romam perrexisse. Nec sane negaverim in epistola illa diebus paschalibus egisse se Alexandriae cum datus sibi successor Gregorius Cappadox ibidem fureret, significasse. Verum et in epistola ad Solitarios ex urbe se proripuisse affirmat, antequam Gregorius veniret. Nodus iste nulla profecto alia ratione solveretur, nisi iis admissis, quae Sozomenus lib. 2. cap. 9. scribit: Athanasius vero fuga elapsus sese occultabat. Primo igitur ad

famam venientis Gregorii dilapsus latebras quaesivit, dein vero Romam perrexit. Utcunque tamen res habeat sese; dies illi paschales, quos Alexandriae egit, cujus anni pascha designarint, utrum anni 340 seu potiùs 341 ex Athanasio non liquet. Hinc chronologorum istorum ratio non satis se probat. Quare Athanasii secessionem Romanam melius ego cum anno 340 junio mense componerem; ita enim commode sex anni et menses sex exilii Athanasiani, quos assignat anonymus Maffejanus, explicantur. Idem etiam poscunt sex anni episcopatus Gregorii, quot a Theodoreto definiuntur, ut superius jam admonuimus. Si etenim juxta vulgatam opinionem exordium tyrannidis illius ab anno 341 institutus in exordium anni 346 ducendus esset, non ultra quam anni quinque nec plane integri supputarentur. Constat autem Athanasium tunc se Alexandria proripuisse, cum Gregorius sacerdotium urbis illius arripuit. Statuamus igitur S. Athanasii in Urbem adventum anno 340 contigisse.

§. 14.

Synodus Romana.

Simulac Athanasius Romam venerat, indicendum concilium ad statum tempus Julius censuit; idque tandem post annum et menses sex ab adventu in Urbem Athanasii celebratum idem Athanasius affirmat. Chronologi, qui Athanasii profectionem Romanam in annum 341 distulerunt, in sequentem 342 Romanum hoc referunt. Mihi vero Athanasii adventum anno integro anticipanti Romana Synodus in exitum anni 341 revocanda.

§. 15.

Synodus Antiochena.

Eodem pariter anno 341 sed ante Romanum Antiochiae concilium ab iis, qui dicando novo templo, ibidem

a principe extracto convenerant episcopis celebratum est. Habitum illud Coss. Marcellino et Probino indict. XIV., id est anno 341 Athanasius ipse lib. de Synod. testatur: et S. Hieronymus in chronico dedicationem templi Antiocheni anno Constantis quinto collocat. Haec simul omnia conciliantur, si habitum statuamus concilium hoc anno augusto mense, cum annus Constantis quintus jam caeperat et indictio 14. nondum desierat. Frustra Tillemontius in exordio anni 341 concilium istud cepisse, ex eo arguit, quod paschate anni ejusdem Gregorius Alexandriae episcopum se obtruderet, et in gregem jam saeviret, teste S. Athanasio in epist. ad orthodox. Id enim valere tunc posset, si vera scriberet Sozomenus lib. 3. cap. 5. tradens in concilio Antiocheno Athanasio exactorato substitutum fuisse Gregorium. Repugnare tamen videtur idem Athanasius ibidem affirmans, Gregorium datum fuisse Alexandrinis episcopum contra leges ecclesiasticas, utpote qui a palatio missus fuerat, non a populo postulatus, nec a sacerdotibus electus episcopus. Si contra regulam ecclesiasticam, ergo non a concilio electus, nam et in conciliis eligi consuevisse episcopos satis constat. Quin et eo paschate, quo Gregorius Alexandriae saeviebat, S. Athanasius nondum urbem illam deseruerat, e qua recessisse diximus anno 340 ut ipse in eadem epistola ad orthodoxos monet. Episcopum ergo agebat Gregorius jam inde ab incepto anno 340 cum profecto concilium nondum coiverat. Agnitus est igitur Gregorius ut Alexandriae episcopus in concilio Antiocheno, non vero tunc primo electus.

§. 16.

Concilium Antiochenum II.

Paulo post concilium istud Antiochenum, sed anno eodem 341 nondum elapso Narcissus et Maris Arianii

cum sociis novam fidei confessionem velut a concilio probatam ad Constantem attulerunt. Hanc legationem ideo referendam censui, ut epocham certam statuerem Antiocheni concilii II. quod post triennium ab ea legatione celebratum ex Athanasio in lib. de Synod. discimus. Sunt tamen qui cum Baronio censeant triennium hoc, ab Athanasio notatum, ex concilio Antiocheno dedicationis deducendum esse. Quibus ego calculum meum adjicerem, nisi forte cum Pagio statuerimus, annos tres incompletos triennium, ut saepe alibi apud Veteres appellari. Alioqui enim triennium ab ea legatione Narcissi et Maris desumptum ad exitum anni 344 ad tempus scilicet Sardicensis Concilii traheret Antiochenum II. et Mediolanense concilia. Satis vero constare eruditis arbitror ambo haec postrema concilia priora esse Sardicensi tempore, auctoritate posteriora. Utcunque se res habeat, plane constat Antiochenum hoc Arianorum concilium ultra annum 344 trahi nequaquam posse, adeoque emendandos esse Pagium, ceterosque, qui rati Sardicense Concilium nonnisi anno 347 convenisse, Antiochenum hoc cum Mediolanensi ad annum 345 promoverunt.

§. 17.

Synodus Mediolanensis.

Prolixiorem fidei formulam, quam *μακροστιχος* vulgo appellant, Antiocheni concilii Ariani antistites procuderunt. Hanc vero probandam occidentalibus patribus miserunt per legatos, qui Mediolanum venientes convocatis ibi Latinis patribus legationem suam et formulam exhibuerunt. Rejecta est a patribus concilii, quibus unice cordi erat, Symbolo Nicaeno insistere. Reclamatum est ab Arianis, qui cum Catholicis in concilio aderant, atque re infecta discessum e concilio. Porro concilium hoc Mediolanense anno 344 celebratum fuisse confirmat S. Athanasius

in apol. ad Constantium scribens anno quarto postquam Romam venerat, perrexisse se Mediolanum, ubi episcopos quosdam comperit; nempe ut arbitror ad concilium cœnantes. Tunc Constans scriptis ad Constantium litteris uno cum illo consensu concilium Sardicum indixit, quod in exitu anni ejusdem 344 habitum fuisse superius animadvertimus.

§. 18.

Concilium Coloniense.

Sequitur concilium Agrippinense seu Coloniense, quod anno 346. actum, et nota consulatus in titulo ejusdem concilii legenda indicat, et dies, ad quam indictum est confirmat; anno enim illo, dies IV. idus majas, qua patres convenisse titulus concilii vetus indicat, in dominicam incidit. Cum hucusque constans inter eruditos opinio tenuerit Sardicense concilium anno 347 cœpisse; hinc nodus inextricabilis eruditos viros implicuit. In concilio enim haeresis reus tenetur Euphrates Coloniensis episcopus, quippe qui Christi divinitatem negaverit, eademque de causa episcopatu dejicitur. Constat vero Euphratem Coloniensem episcopum statim post Sardicense concilium destinatum fuisse a concilio et a Constante imperatore legatum ad Constantium, ut reditum Athanasii ab exilio apud illum urgeret; quod Euphratis hujus orthodoxiam non obscure demonstrat. Idem ergo Euphrates anno praecedenti 346 haereticus judicatur et deponitur; sequenti vero anno 347 (quo Sardicense convenisse statuunt) legatus ab orthodoxo concilio ad Constantium mittitur. Mirum est quam varie se torqueant eruditi, ut ab hac difficultate sese expediant. — In nostra tamen sententia plana sunt omnia, et consularis ejusdem concilii nota pura est, et intacta. Sardicense concilium anno 344 habetur, quo tempore

Euphrates episcopatum suum, et orthodoxi episcopi famam saltem in vulgus tuebatur. Hinc destinari legatus ad Constantium potuit, cum praesertim, quod clam forte in sententiam, et fidem imperatoris illius jam inclinaret, principi illi, qui fortasse propensionem episcopi non ignorabat, gratissimus facile habebatur. Obita jam legatione Euphrates, quam intus in corde occultabat, haeresim protulit, et in concilio, post biennium a Sardicensi, coacto damnationis sententiam tulit.

§. 19.

Antequam in exhibenda chronologia Mansiana ultra procedo, primo de parte ejus proposita disseram. Nonnulli eruditi Germani hanc correctionem chronologicam quasi indubitata statim receperunt, usum ejus necessarium in futuro historiae ecclesiasticae cultu commendaverunt, et fama sua, qua merito in republica litteraria gaudentur, effecerunt, ut quamvis mutatione quadam, attamen usque ad hunc diem retineretur. Ex illis eruditis nomino inprimis

A) 1. Christ. Fr. Wilh. Walch^{m)}, 2. Joan. Matth. Schrœckhⁿ⁾, 3. Matth. Dannenmayer^{o)}; ex recentioribus D. C. Fr. Staeudlin^{p)} et D. J. E. Ch. Schmidt^{q)} qui quidem in utroque opere suo Synodum

m) *Entwurf einer vollständigen Historie der Kirchenversammlungen.* Leipzig, 1759. pag. 174 etc.

n) *Christliche Kirchengeschichte.* Leipzig 1778. Pars 6. p. 81. Propria verba ejus sunt haec: Dafs dieses Sardicensische Concil im Jahr 344. vorgefallen sey, hat neulich der Erzbischof Mansi hinlänglich bewiesen, und die sonst gewöhnliche Zeitbestimmung, die sie in's Jahr 347. setzte, kann nach den Untersuchungen desselben nicht mehr angenommen werden.

o) *Institutiones historiae eccles.* Viennae 1788. pag. 405.

p) *Universalgeschichte der christlichen Kirche.* Zweite Ausgabe. Hannover 1816.

q) *Handbuch der christlichen Kirchengeschichte.* Zweiter Band. Gießen 1802. pag. 144. et *Lehrbuch der christl. Kirchengeschichte.* Zweite Ausgabe. Gießen 1808.

Sardicensem, illius correctionis chronologicae centrum, ex quo alia definiuntur, ad annum 347 retulit, sed in parte tertia hist. suae pag. 32. et in tabula chronologica compendio suo annexa Synodo Sardicensi annum 344 assignando id retractasse videtur.

B) Primus, qui Mamachii argumentis ad chronologiam Mansianam non amplius indubitata habendam adductus est, fuit Georgius Dan. Fuchs^{r)}. Sed dubius quid faceret, posuit, Synodum Sardicensem aut anno 344 aut 347 habitam esse, quae opinio egregiis historiae ecclesiasticae tabulis synchronisticis a cel. D. J. Severino Vater^{s)} elaboratis quasi recepta sive vulgaris evasit.

C) Denique neque una neque altera opinione contentus et sibi persuadens securiorem viam ingredi, D. H. Phil. Conr. Henke^{t)} statuit, Synodum Sardicensem annum 343 inter et 347 habitam esse, cui sententiae nuperrime a doctissimo medi aevi scriptore D. Frid. Rehm^{u)} receptae nova et magna auctoritas allata est.

Etsi quidem hae variae conjecturae de Synodus Sardicensis epocha inventae sint, nullam tamen vim in epochas rebus et ante et post eam Synodum gestis assignandas exercuerunt, quod sane maximi momenti est; sed multo magis definitiones chronologicae, quas Mansius ex anno 344, ad quem Synodum Sardicensem refert, fecerat, retentae sunt. Critica itaque recentior inconsequentiae

r) *Bibliothek der Kirchenversammlungen*. Pars 2da pag. 97. Leipzig 1781.

s) *Synchronistische Tafeln der Kirchengeschichte*, von D. Joh. Sev. Vater. Dritte Ausg. Halle und Berlin 1819.

t) *Allgemeine Geschichte der christlichen Kirche*. 4te Ausgabe. Braunschweig 1800. Theil 1. pag. 236.

u) *Handbuch der Geschichte des Mittelalters*. Marburg 1821. 1. Band pag. . Ejusdem *Lehrbuch der Geschichte des Mittelalters*. Marburg 1826. 1. Band, pag. 263.

culpam in se admisit, quae utpote chronologiae Mansianae fundamentum in dubium traxit, consequentias ejus autem comprobavit.

§. 20.

Praevia admonitio ad chronologiam Mansianam. cf. §. 11.

Quod ad illum Anonymum Athanasii vitae scriptorem attinet, Maffejus opinatur, vixisse illum Athanasii tempori proximum, et sive fuisse Alexandrinum sive Alexandriae commoratum esse, cum historiam suam electione Theophili episcopi Alexandrini anno 385 facta finierit, minuta praesertim temporis definiendi prosecutus, et nominibus mensium Alexandrinis usus sit ^{v)}. Mansius Maffeji opinioni omnino consentit, et hac ex causa illi Anonymo tantum ponderis affert. Sed nulla ejus rei habita ratione, Athanasii aequalem nullo modo dixisse, Athanasium post reditum suum secundum remansisse quietum apud Alexandriam annis sedecim et mensibus sex, argumenta prolata ad Maffeji sententiam probandam apta esse mihi minime videntur. Nam quis haec omnia hodie expleri non poterit, si ex fontibus illuc spectantibus hauriat? Quum vero ille Anonymus neque scriptoribus coaevus, neque posterioribus notus sit, auctoritas ejus ceu Anonymi contra scriptores notos valere non potest. Sed de illo Anonymo non amplius disseram, cum id a Mamachio magis, quam necesse erat, factum sit. Itaque ad alia argumenta a Mansio addita progrediar. Ad 1) Mansius ad S. Hieronymi testimonium provocat, qui Athanasii reditum ad decimum

v) *Osservazioni letterarie* tom. III. pag. 84. Il terminare con la creazion de Teofilo fatto Vescovo d'Alessandria l'anno 385. può far credere che scrivesse l'autore in quel tempo. Egli fu Alessandrino, o visse in Alessandria assai tempo, come si può raccogliere dalle minute particolarità singolarmente del tempo, et dall' usar sempre i nomi Alessandrini de' mesi.

Constantis annum refert. Sed quoque Mamachius pag. 263. observavit, quatuor manuscripta et quasdam editiones Chronici Hieronymiani scil. Basiliensem an. 1529. Antverpiensem an. 1608. et Scaligerianam, Athanasii reditum in annum VIII. Constantii conjicere; ergo illud Hieronymi testimonium propter varias lectiones auctoritatem habere non potest. De altero argumento ex Theodoreto desumpto infra disputabo. Itaque ad propositum reversus jam historico-chronologicae explicationis meae filum, §. 10. primo Athanasii reditu abruptum de novo adnectam, idque more incepto continuabo observationes ad chronologiam Mansianam spectantes loco et tempore congruenti inserturus.

CAP. II.

Ab adventu Athanasii Alexandriae usque ad
secundum ejus reditum, id est ab anno 338
usque ad annum 349.

§. 21.

Athanasius Alexandriae.

Eusebiani timentes, ne ab exulium episcoporum reditu magnum caperent detrimentum, statim summa opem nitebantur, ut illud revocationis decretum trium imperatorum irritum redderent. Vix Paulus episcopus Constantinopolitanus, qui quoque Constantino Magno adhuc imperante in exilium pulsus erat, redierat, cum jam Athanasio Constantinopoli pertransiente, Macedonius accusationes contra eum proferret, a quibus tamen

destitit, et presbyter in communione ejus remansit ²⁾). Eusebius autem episcopus Nicomediensis mox accusationes de novo protulit; Paulus depositus est, et accusator ejus locum invasit. Contra Athanasium ad omnes tres imperatores ³⁾ libellum miserunt, in quo non solum priora crimina, sed etiam nova et gravissima comprehensa erant, quae in reditu ejus commissae essent. Sed, simulac Athanasius inde certior factus erat, legatos ad imperatores Occidentales misit, qui criminationes ita refutarunt, ut accusatores repudiarentur ²⁾).

2) *Athan. histor. Arian. ad monach. t. 1. pag. 275.* Ὁ κατηγορησας αὐτον Μακεδονιος, ὁ νυν ἐπίσκοπος ἀντ' αὐτου γενομενος, παροντων ἡμων κατα την κατηγοριαν, κεκοινωνηκεν αὐτῳ, και πρεσβυτερος ἦν ὑπ' αὐτον τον Παυλον. και ὁμως ἐπειδὴ Εὐσεβιος ἐποφθαλμια θελων ἀρπασαι την ἐπίσκοπην της πολως, — ἐμεινεν ἡ προφασις κατα Παυλον, και οὐκ ἡμελησαν τῆς ἐπιβουλης, ἀλλ' ἐμειναν διαβαλλοντες. Macedonius, qui eum (Paulum) nobis praesentibus accusavit, et qui nunc ejus loco episcopus factus est, cum eo communecavit, et sub eodem Paulo presbyter fuit. Attamen cum Eusebium illius urbis episcopatus invadendi cupido incessisset, illa in Paulum accusatio perduravit, nec illi insidias suas neglexere, sed in calumniis suis perstitere.

3) *Epist. Synod. Alexand. in apol. Athan. tom. 1. pag. 99.* Πάλιν γὰρ ἐγράψαν τοις βασιλεῦσι κατ' αὐτον, πάλιν αὐτον οὐκ ἐνεαδασθαι βουλονται, σφαγὰς αἰτιωμενοι μὴ γενομενας. — Καὶ τοσοῦτων φρονων και σφαγων κατηγορησαν οὐκ ἐπὶ ἡγεμονος, οὐκ ἐπὶ ἄλλου τινος μείζονος, ἀλλὰ ἐπὶ των Αὐγουστῶν των τριων. Nam rursus litteras adversus illum ad imperatores misere, rursus in illum conspirare volunt, homicidia ei obijcientes nunquam perpetrata. Et tot caedium homicidiorumque eum accuserunt, non apud Praesidem, nec apud aliquem superiorem; sed apud tres Augustos.

2) *Athan. ad imperat. Constantium. tom. 1. pag. 236.* Τῷ ἀδελφῷ σου οὐκ ἐγράψα, ἡ μόνον ὅτε οἱ περὶ Εὐσεβιον ἐγράψαν αὐτῷ κατ' ἐμου, και ἀναγκην ἔσχον ἐπὶ ὧν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀπολογησασθαι. Fratri autem tuo nequaquam scripsi, nisi postquam Eusebiani missis ei adversum me litteris, necessitatem mihi attulere, cum adhuc Alexandriae degerem, eorum calumnias propulsandi. Item *Athan. hist. Arian. tom. 1. pag. 276.* Οἱ μὲν τοι περὶ Εὐσεβιον βλέποντες ἐλαττοῦμενην αὐτων τὴν αἵρεσιν, γραφοῦσιν εἰς Ῥωμὴν, γραφοῦσι δὲ και τοις βασιλεῦσι Κωνσταντίνῳ και Κωνσταντίνῳ κατὰ Ἀθανασιον. ὥς δὲ και οἱ παρὰ Ἀθανασιον ἀποσταλentes διηλέξαν τὰ κατ' ἐκείνων γραφεντα, παρὰ μὲν των βασιλεων ἐντραπήσαν. Itaque cum adverterent Eusebiani fraugi haeresis

Tempus, quo ille libellus accusatorius compositus et ab Eusebianis ad imperatores missus est, ex his duabus rationibus elicitur:

1) Non ante annum 339 Eusebius episcopus Nicomediensis sedem Constantinopolitanam Paulo deposito occupavit. Nam, cum prima adversus Paulum accusatio a Macedonio tempore, quo Athanasius in reditu suo Constantinopoli commorabatur, ergo sub finem anni 338 fieret, cum porro eadem ommissa aliquamdiu postea ab Eusebio iterum proferretur, non amplius in annum 338 cadere potest.

2) Cum libellus ad tres imperatores ab Eusebianis mitteretur, adhuc anno 339 ponatur necesse est; nam initio anni 340 imperator Constantinus II. interit^a), et Constans possessiones ejus occupavit.

§. 22.

Synodus Alexandrina. Legati ab Athanasio Romam mittuntur.

Imperator Constantius ab Eusebianis circumdatus litteris suis Athanasium reipsa de iis criminatus est, quae Eusebiani adversus eum protulerant. Quin imo eum depositum declarasse videtur, cum Pistus quidam a Secundo episcopo Ptolemaidis jam supra memorato episcopus Alexandrinus ordinatus sit, per quem Eusebiani

suas vires, litteras Romam, litteras item ad imperatores Constantinum et Constantem mittunt adversus Athanasium. Ut autem Athanasii legati eorum scripta falsi arguerunt, cum maximo pudore ab imperatoribus illi repulsam tulere.

a) *Pagi critica* ad annum 340. Constantinus junior Coss. Acindyno et Proculo (vel Acyndino et Proclo) occisus, ut recte *Idacius* in Fastis. Id autem ante III. Kal. Maji accidit; eo enim jam die Constans frater quaedam ejus acta rescindere videtur. *Lege 1. Codicis Theodosiani de immunitate concessa.* Imo et ante V. Id. April. quo Constantem Africa potitum ostendunt legg. ejusdem Codicis 3. de Dilat. et 3. de Advocat. Fisci, quod utique factam Constantino fratre jam caeso, ut observat *Gothofredus* in Chronologia Codicis Theodosiani.

communione propriam et aperte separatam cum Arianis Aegyptiis habebant ^{b)}). Etiam Romam per tres legatos presbyterum scil. Macarium et duos diaconos Martyrium et Hesychium libellum miserunt Julium episcopum Romanum eo adducendi causa, ut et ipse communionem cum Athanasio abrumperet, atque Pisto litteras mutuo daret ^{c)}). Athanasio exemplar libelli ipsius, quem legati Eusebiani Romam attulerant, a Julio

b) *Epist. Synod. Alex. in Ath.* tom. 1. pag. 110. *Τῶν δὲ περὶ Εὐσεβίου ὁ ἐλεγχος ἔγγυς. ἴδου γὰρ μετὰ τὰ προτέρᾳ παρ' αὐτῶν περὶ τῶν Ἀρειανῶν γραμμάτια, ὧν καὶ ἀπεστέλλεσθαι τὰ ἀντιγράφα, φανερώς λοιπὸν τοὺς παρὰ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀναθεματίζοντας Ἀρειομανίτας ἐπεγείρουσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπίσκοπον αὐτοῖς κατέστησαν, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς καὶ τοῖς φοβοῖς διαίρουσι τὰς ἐκκλησίας, ἵνα πανταχοῦ συνεργοὺς ἐχῶσι τῆς ἀσεβείας αὐτῶν. καὶ γὰρ καὶ διακόνους πρὸς τοὺς Ἀρειομανίτας ἀποστέλλουσιν, οἱ φανερώς συναγοῦνται παρ' αὐτοῖς, καὶ γραφούσιν αὐτοῖς, καὶ ἀντιγράφα παρ' αὐτῶν κομίζοντα, τὴν ἐκκλησίαν κατασχίζοντες, κ. τ. λ.* — Eusebii autem et suorum malitia (facile coarguitur; nam post priores illas suas pro Arianis litteras, quarum vobis exemplaria misimus, aperte jam Ariomanitas, ab universa ecclesia cath. damnatos, adversus ecclesiam concitant; quibus etiam episcopum constituere, ac minis terroribusque ecclesias dividunt, ut ubique impietatis suae adjutores habeant. Siquidem et diaconos ad Ariomanitas mittunt, qui palam eorum conventibus intersunt, litterasque scribunt, ac exemplaria ab illis recipiunt, sicque ecclesiam in schisma conjiciunt, etc.

c) *Epist. Julii ad Orientales in Athan.* tom. 1. pag. 113. *Ὅμως δὲ ἔμαθόμεν καὶ παρὰ Μακαρίου, τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Μαρτυρίου, καὶ Ἡσυχίου τῶν διακόνων. πρὸ τοῦ γὰρ ἀπαντῆσαι τοὺς Ἀθανασίου πρεσβυτέρους, προτρέποντο ἡμᾶς γραφεῖν ἐν Ἀλεξανδρεῖα Πιστῇ τινι, ἥνικα καὶ Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρεῖα ἦν. τούτων δὲ τὸν Πιστὸν, οἱ Ἀθανασίου τοῦ ἐπισκοποῦ πρεσβύτεροι παραγενομένοι, ἀπέδειξαν εἶναι Ἀρειανόν, ἐκβλήθηντα μὲν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐπισκοποῦ, καὶ τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου, κατασταθέντα δὲ ὑπὸ Σεκουνδῶν τινος, ὃν ἡ μεγάλη συνὸς Ἀρειανῶν ὄντα, ἐξεβαλε.* — Id ipsum tamen a Macario presbytero, Martyrio et Hesychio diaconis didicimus: antequam enim presbyteri Athanasii advenirent, auctores nobis erant, ut Alexandriam Pisto cuidam litteras mitteremus, quo tempore Athanasius quoque episcopus Alexandriae degebat. Quem Pistum Athanasii presbyteri supervenientes, Arianum esse declararunt, expulsum olim ab Alexandro episcopo et a Nicaena Synodo; postea vero ordinatum a quodam Secundo, quem magna Synodus ejecerat, utpote Arianum.

episcopo Romano missum est ^{d)}), quo sicut et litteris Constantii commotus episcopos ex Aegypto, Thebaide, Libya, et Pentapoli Alexandriae congregavit, ut testimonio hujus Synodi, in qua prope centum episcopi conveniant, accusationibus sibi illatis modo splendido et efficaci refutatis innocentiam suam omnibus ante oculos poneret.

Apologiam sive testimonium, quod Synodus pro Athanasio perhibuerat, ad omnes episcopos, et nominatim ad Julium episcopum Romanum scripsere ^{e)}). Adhuc peragendis apud Julium Romae mandatis suis occupati erant legati Eusebiani, presbyteris Athanasii apologiam afferentibus. Ubi primum illi animadverterunt, hos instare, ut una cum ipsis coram Julio se sisterent, presbyter Macarius, etsi aeger, adhuc nocte Roma discessit, et in Orientem reversus est. Ambo diaconi vero, qui remanebant, certamen cum Athanasii legatis inierunt, in quo plane refutabantur. Hinc factum est, ut coacti sint a Julio postulare, ut litteras ad Eusebianos et Athanasium mitteret, et concilium indiceret, in quo se crimina contra Athanasium allata comprobaturos promittere ^{f)}). Sed Julius concilium nondum indixit. Solummodo

^{d)} Athan. apolog. contra Arian. tom. I. pag. 157. Οἱ δὲ περὶ Εὐσεβίου εἰς Ῥώμην αὐτὰ δια τῶν ἰδίων ἀπεσταλάν, καὶ Ἰουλίῳ τῷ ἐπίσκοπῳ αὐτὰ μοι διεπεμφθῶσι. καὶ μαινόνται ὥν, ὅτι αἱ ἐκείνοι ἀποκρυπτεῖν ἐβούλοντο, ἡμεῖς ἔσχομεν, καὶ ἀνεγγώμεν. Eusebiani quoque ea (i. e. monumenta in Synodo Tyria de Athan. facta) per legatos suos miserunt; mihiq; sunt ea ipsa a Julio episcopo transmissa. Et nunc insaniunt, quod videlicet, quae illi occultare peroptabant, ea nos habuimus, ea legimus.

^{e)} Epist. Synod. in Athan. apol. tom. I. pag. 99.

^{f)} Epist. Julii ad Orient. in Athan. apol. tom. I. pag. 112. Οἱ γὰρ παρ' ὑμῶν τῶν περὶ Εὐσεβίου ἀποσταλέντες μετὰ γραμμάτων, λέγω δὴ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, καὶ Μαρτυριὸς καὶ Πουχίος οἱ διακονοὶ ἀπαντηθέντες ἐνταῦθα, ὡς οὐκ ἠδυνήθησαν πρὸς τοὺς ἐλθόντας Ἀθανάσιον πρεσβυτέρους ἀνίστηναι, ἀλλ' ἐν πασὶ διετρεπόντο καὶ διηλεγχόντο, τὸ τηνικαυτὰ ἡξίωσαν ἡμᾶς, ὥστε συνοδὸν συγκροτῆσαι, καὶ γράφαι καὶ Ἀθανάσιῳ τῷ ἐπίσκοπῳ εἰς Ἀλεξανδρείαν, γράφαι δὲ καὶ τοῖς περὶ Εὐσεβίου, ἵνα ἐπὶ παρούσῃ πάντων, ἢ δικαίᾳ κρίσει ἐξελεχθῇαι δυνήθῃ. τότε γὰρ καὶ

legati Athanasii rescripserunt, Synodum cogendam esse et Eusebiani nonnisi in medio anni 341 ad Synodum Romam vocati sunt. Synodum Alexandrinam jamjam memoratam, et legationem presbyterorum Athanasii Romam in annum 340 cadere, sequenti demonstrabitur.

§. 23.

Synodus Antiochena. Gregorius Cappadox episcopus Alexandriam mittitur. Athanasius fugit Romam.

Postquam Eusebiani per presbyterum Macarium comperti erant, quam parum de legatione ad Julium sperandum sit, imperatorem adierunt, ut Athanasium amoveret, et alium episcopum in ejus locum mitteret. Ad consilium hoc exsequendum apta occasio Eusebianis anno 341 se prae-buit, quo imperator Constantius patris sui exemplum imitans novam ecclesiam Antiochiae exstructam praesentia multorum episcoporum more solenni dedicari decreverat. Imperator ipse Antiochiam se contulit. In hac solennitate synodus habita est, in qua praeter quasdam fidei formulas et alia acta hic non memoranda, controversia de Athanasio iterum prolata, isque de novo episcopatus destitutus est. Quia Pistum, quem jam antea

ἀποδεικνύναι πάντα τα κατὰ Ἀθανάσιον ἐπηγγείλαντο, κοινή γὰρ ὑφ' ἡμῶν διηλεγχθῆσαν οἱ περὶ Μαρτυρίου καὶ Ἡσυχίου, καὶ οἱ Ἀθανάσιον τὸν ἐπίσκοπον πρεσβύτεροι, μετὰ πεποιθήσεως ἀνθίσταντο. οἱ δὲ περὶ Μαρτυρίου εἰ δει τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, ἐν καθὶ διετρεποντο, ὅθεν καὶ ἤξιωσαν συνόδον γενέσθαι. κ. τ. λ. — Nam qui a vobis Eusebianis cum litteris missi sunt Macarius presbyter, Martyrius et Hesychius diaconi qui huc advenere, cum non valerent presbyteris Athanasii, qui huc se contulerant, obsistere; sed in omnibus refutarentur, ac convincerentur; tum a nobis postularunt, ut Synodus indiceretur, litteraeque ad Athanasium episcopum Alexandriam itemque ad Eusebianos mitterentur, ut coram omnibus justum possit proferri iudicium. Tum se omnia adversus Athanasium allata crimina probaturos, promissere: publice enim a nobis Martyrius et Hesychius convicti sunt, presbyteris Athanasii Alexandriae episcopi, cum fiducia obsistentibus. Martyrius vero et socii, ut vere dicam, in omnibus refutabantur, hincque factum est, ut Synodum coacti sint postulare. etc.

episcopum Alexandrinum constituerant, ad Athanasio sociisque ejus obsistendum non aptum ε) habebant, episcopatum Alexandrinum Eusebio Emiseno ^{h)} obtulerunt, qui vero eum recusavit. Tum quendam Gregorium Cappadocem episcopum Alexandriae ordinauerunt, quem Constantius imperator decretis episcoporum congregatorum minime repugnans, militari praesidio Alexandriam misit. Philagrio Aegypti Praefecto quoque mandatum dedit, ut omnes Gregorium episcopum agnoscerent ⁱ⁾, quo statim in adventu novi episcopi facinoribus violentis ansa data est, quae eo detestabiliora habebantur, quod sancto paschatis tempore ^{k)} perpetrata essent. Ubi primum

g) *Athan. epist. encycl. tom. I. pag. 92.* Ἐπειδὴ γὰρ Πιστὸν ὄντερ προτερον οἱ περὶ Εὐδελιον τοῖς Ἀρειανοῖς κατέστησαν, μετὰ τοῦ γραφῆαι ἡμᾶς περὶ αὐτὸν, πάντες ὑμεῖς οἱ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκοποὶ ἐπιστάσθε, ὡς διὰ τὴν ἀδελφίαν, εὐκοτὼς αὐτὸν ἀναθεματίζετε καὶ ἀπεκρυστάτε· τούτου ἕνεκα Γρηγορίου γυν τὸν αὐτὸν τοῖς Ἀρειανοῖς ἀπέστειλαν. Cum enim jam pridem Pistum Arianis episcopum constituissent Eusebiani; ubi de illo nos scripsissemus, vos omnes ecclesiae catholicae episcopi, illum ob impietatem jure anathemate damnastis et abdicastis. Quā de causā nunc Gregorium ipsismet Arianis miserunt.

h) *Conf. Sozom. hist. eccles. lib. 3. cap. 5 et 6.*

i) *Athan. hist. Arian. ad mon. tom. I. pag. 276.* Γράφει τῶν Ὑποτακτικῶν, πάντας δὲ διώκει, καὶ περὶ Φιλαγρίου ἐπαρχὸν, καὶ Ἀρσάκιον τινὰ εὐνοῦχον. περὶ δὲ καὶ Γρηγορίου μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας. Litteras itaque scribit Constantius, ne in omnes movet persecutionem Philagriumque mittit, cum Arsacio quodam eunucho. Mittit item Gregorium cum militari manu. Narratis tum quibusdam facinoribus addit: δὲ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα τοῖς Ἀρειανοῖς προσθῶνται, καὶ Γρηγορίου δεξῶνται τὸν ἀπὸ βασιλεὺς ἀποστάλεντα. Idque nulla alia de causa, quam ut eos Arianis adhaerere, Gregoriumque ab imperatore missum recipere cogerent. Item *Athan. epist. encycl. pag. 89.* συναγοντων ἡμῶν συνήδως ἐν αἰσχρῇ, — ἐξαιφνης ὁ ἐπαρχὸς τῆς Αἰγύπτου γραμμάτια προτίθησι δημοσίᾳ, διαταγματος ἔχοντα τυπὸν, ὡς Γρηγορίου τινος ἐκ Καππαδοκίας εἰσερχομένου διαδοχὸν μὲν ἀπὸ τοῦ κομιταρον. κ. τ. λ. Cum nos de more in pace conveniremus, — derepente Praefectus Aegypti litteras publice profert, sub formam edicti, quibus declarabat Gregorium quemdam ex Cappadocia mihi successorem ex comitatu inductum esse, etc.

k) *Athan. epist. encycl. pag. 91.* Postquam res violentas in ingressu Gregorii commissas memoravit, addit: ταῦτα δὲ ἐγένετο ἐν αὐτῇ τῇ αἰγίᾳ τεσσαράκοντῃ περὶ τὸ πασχα, ὅτε οἱ μὲν ἀδελφοὶ

hae violentiae inceptae erant, Athanasius Romam fugit. In epistola sua encyclica, quam statim post fugam suam de ingressu Gregorii ad episcopos scripsit, illi, quod hoc ipso §. sub lit. a. citavi, haec addit: In Parasceve (paschae) nempe in unam ecclesiarum cum Duce et cum Ethnicis viris ingressus, ut populos violentum ejus introitum aversari animadvertit: auctorem se crudelissimo Duci prae-buit, ut in hora una triginta quatuor tum virgines tum conjugatae, sive nobiles viri flagris publice caederentur et carceri manciparentur: inter quas virginem aliquam lectionis studiosam et adhuc psalterium prae manibus tenentem, publice flagellari jussit, ejusque liber raptus a carnificibus, virgo autem ipsa in carcerem reclusa est. His peractis nondum quieverunt; sed consilium iniere ut in alia ecclesia, ubi maxime illis diebus ego degere consueveram, eadem quae prius egerant, perpetrarent: ideoque furorem suum ad hanc quoque ecclesiam extendere studuerunt, ut me illic quasi venatu captum interficerent; quod sane mihi accidisset, nisi Christi gratia opem tulisset, ut vix effugerem et saltem haec pauca dictare liceret. Cum enim eos ingenti furore correptos animadverterem, cavens ne ecclesia laederetur, et ne virgines, quae illic erant, indigna paterentur, neu caedes iterum perpetrarentur,

ἐψησμενον, ὁ δὲ θανατοῦτος Γρηγόριος τὸν Καίσαρα τροπὸν ἀναλαβὼν, μετὰ Πιλάτου τὸν ἡγεμόνα, κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν εὐσεβούντων ἐνεκαρτοῖν. Haec autem in ipsa sancta quadragesima circa festum paschae gesta sunt, quo tempore fratres quidem jejunabant, praeclarus autem ille Gregorius Caiphae mores imitatus, cum Pilato duce adversus pios Christi cultores debacchabatur.

ac rursum populi contumelia afficerentur, me populis subdixi, memor Salvatoris dicentis: si vos persecuti fuerint in hac civitate, fugite in aliam. Noveram enim ex iis malis, quae in alia ecclesia commiserant, nihil sceleris eos in istam ecclesiam omissuros: ubi ne ipsam quidem dominicam sanctae festivitatis ulla in reverentia habuerant, sed et illius ecclesiae homines in carcerem truserant.

Quod ad tempus Synodi Antiochenae attinet, teste Athanasio) Coss. Marcellino et Probino, 14. Indictione id est anno 341 habita est. Quum igitur Gregorius ab eadem Synodo episcopus Alexandrinus ordinatus circa festum paschale Alexandriam veniret, sequitur, Synodum Antiochenam initio anni 341 inchoatam esse; quum porro Athanasius tempore paschatis, quod hoc anno in diem decimam nonam Aprilis ^{m)} incidit, fugeret, mense Majo Romam venisse credendus est.

Jam primo ad sententiam, qua Synodum Alexandrinam et legationem presbyterorum Athanasii Romam in annum 340 cadere in fine §. 22. statuimus, probandam revertimur. In epistola scilicet encyclica jam laudata, quam Athanasius statim post ingressum Gregorii, ergo 341 scripsit, ad episcopos ita loquitur: „Si enim „anno praeterito fratres nostri qui Romae sunt, his non- „dum actis, sed propter alia quae prius contigerant, „Synodum cogendam esse scripserunt, ut illa scelera „oleiscerentur, — quanto magis haec tanta scelera indigne

1) Athan. de Synod. pag. 589. Ἦσαν δὲ οἱ συνελθόντες ἐν τοῖς ἑκατανοῖς ἐπίσκοποι ἐνενηκοντα, ἑκατεῖα Μαρκελλίνου καὶ Προβίνου, Ἰνδικτιωνος ἰδ. ἐκεῖ ὄντος Κωνσταντίου τοῦ ἀσεβεστάτου. Porro qui ad encenia convenerant episcopi, nonaginta numero erant, Coss. Marcellino et Probino, Indictione 14. cum ibi esset impissimus Constantius.

m) Conf. Cel. Benedictinorum vita S. Athanasii, pag. 39.

„ferre illosque damnare debetis, cum maxime ista superioribus addiderint?“ n)

§. 24.

De sententia Mansii, qua Gregorius in exordio anni 340 Alexandriam venerit. conf. §. 15.

Ad explendos sex annos, quos Theodoretus Gregorii episcopatus attribuit, Mansius adventum ejusdem ad initium anni 340 refert, nixus praesertim loco ex Athanasio desumto, ubi dicit, Gregorium a Palatio missum esse etc. Inde concludit, Gregorium non tum primum a Synodo Antiochena 341 habita, ut Socrates et Sozomenus narrant, sed antea ab imperatore Alexandriam missum esse.

Sed Athanasius id de Gregorio tantum per ironiam praedicat, ut indicaret, ejus subsidio vocationem suam, populo et clericis Alexandrinis invitae factam, niteretur. Gregorium vero non prius, quam anno 341 a Synodo Antiochena, et imperatoris auxilio instructum Alexandriam missum fuisse, praetermissis multis aliis indiciis ex eodem Athanasio desumendis, solummodo ex uno et evidentissimo loco, scilicet ex epistola Julii episcopi Romani ad Orientales demonstrabo. Ibi legitur: „Perpendite igitur, quinam contra canones
„agunt: nosne qui post tanta innocentiae argumenta
„vrum recepinus, an qui triginta sex mansionibus distant
„tes Antiochiae extraneum quemdam episcopum nominant,
„eumque Alexandriam miserunt militari manu
„stipatum? Quod ne tunc quidem factum est, cum is

n) Athan. tom. I. pag. 93. Εἰ γὰρ καὶ περὶ οὗτοι οἱ κατὰ Ῥώμην ἀδελφοὶ μὲν τῶν γενομένων, ἀλλ' ἔνεκα τῶν πρώτων, συνοδὸν ἐγράψαν γενέσθαι ἵνα κακίαι ἐκδικηθῇ — πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ τοῖς τηλικούτοις παρανομήμασιν ἀναγκασθῆναι ὀφείλετε, καὶ καταψηφισασθαι, αὐτῶν ὅσα καὶ τὰντα τοῖς προτέροις προσεδέχαν;

„in Galliam relegatus esset, futurum autem erat tunc
 „temporis, si revera ille convictus fuisset. Certe in re-
 „ditu suo vacantem seque expectantem ecclesiam inve-
 „nit. — Qualis enim canon ecclesiasticus, aut qualis apo-
 „stolica traditio hoc praefert: ut pace agente ecclesia,
 „ac tot episcopis cum *Athanasio* Alexandriae episcopo
 „consentientibus, *Gregorius* mittatur externus homo, qui
 „non est illic baptizatus, qui complurimis ignotus est,
 „nec a presbyteris, vel ab episcopis, vel a plebe postu-
 „latus; sed is *Antiochiae* ordinetur, *Alexandriam* vero,
 „non cum presbyteris vel diaconis urbis, non cum episco-
 „pis *Aegypti*, sed cum militibus transmittatur? hoc nam-
 „que haud sine querela ajebant, qui huc venire o).“

§. 25.

*Julius episcopus Romanus legatos ad Orientales mittit.
 Synodus Romana. Altera legatio ad Orientales.*

Postquam *Athanasius* Romam venerat et res Alex-
 andriae gestas *Julio* episcopo Romano narraverat, hic
 jam anno praecedenti a legatis *Eusebianis*, cum illis

ο) Σκοπεῖτε τοίνυν, τινες εἶδιν οἱ παρὰ κανόνας πράξαντες, ἡμεῖς οἱ μετὰ τοσούτων ἀποδείξεων τὸν ἄνδρα θεξαμένοι, ἢ οἱ ἀποτρίακοντα καὶ ἑξ ἑκτονῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομασάν-
 τες τινὰ ὡς ἐπίσκοπον ξενόν, καὶ ἀποστείλαντες εἰς
 τὴν Ἀλεξανδρείαν μετὰ στρατιωτικῆς ἐξουσίας, ὅπερ
 οὐ γέγονεν, οὐδὲ εἰς Γαλλίαν αὐτοῦ ἀποσταλέντος· ἐγέγονε γὰρ
 αὐτῷ καὶ τότε, εἰ ὄντως ἦν καταγνώσθεις. ἀμείλει ἐπανελθὼν σχολα-
 ζοῦσαν καὶ ἐκδεχομένην αὐτὸν τὴν ἐκκλησίαν εὖρεν. — ποίους γὰρ
 κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ ποία παραδοσις ἀποστολικὴ τοιαύτη, ὥστε
 ἀφηνευσούσης ἐκκλησίας, καὶ ἐπισκόπων τοσούτων ὁμοῖαν ἔχοντων
 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιον, ἀποσταλῆναι
 Γρηγορίου, ξενὸν μὲν τῆς πόλεως, μὴτε ἔχει βαπτισθέντα, μὴτε
 γνωσκομένον τοῖς πολλοῖς, μὴ αἰτηθέντα παρὰ πρεσβυτέρων, μὴ
 παρ' ἐπισκόπων, μὴ παρὰ λαῶν, ἀλλὰ κατασταθῆναι μὲν
 ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀποσταλῆναι δὲ εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν
 οὐ μετὰ πρεσβυτέρων, οὐ μετὰ διακόνων τῆς πόλεως,
 οὐ μετὰ ἐπισκόπων τῆς Αἰγυπτου, ἀλλὰ μετὰ στρα-
 τιωτῶν; τούτο γὰρ ἔλεγον καὶ ἤτιοντο οἱ ἐνταῦθα ἐλθόντες.

Athanasii obsistere non valerent, rogatus, nunc per duos presbyteros Elpidium et Philoxenum litteras ad Eusebianos Antiochiam misit, iisque tempus constituit, intra quod Romam se conferrent, ut res Athanasiana in concilio ageretur. Cum legati Romani Antiochiam venissent *p*), litterasque suas tradidissent, usque ad mensem Januarium *q*) anni 342 ibidem detenti sunt, donec tempus constitutum concilii Romani elapsum esset, Eusebianis Romam se conferre renuentibus. Tum epistolâ contentiose conscriptâ remissi sunt. Quum Romam advenissent, et gesta Eusebianorum, quae ipsi viderant, Julio narrassent, concilium adhuc aliquamdiu distulit, sperans, Orientales tamen ad concilium venturos esse *r*). Sed spe

p) Athan. apol. adv. Arian. tom. 1. pag. 110. 'Ἡμῶν τοίνυν ἀνελθόντων εἰς τὴν Ῥώμην, ἔγραψεν εἰκοτῶς Ἰουλιὸς καὶ ἐπὶ τοὺς περὶ Εὐσεβίον, ἀποστείλας καὶ δύο πρεσβυτέρους ἑαυτὸν, Ἐλπίδιον καὶ Φιλοξένον. ἑκείνοι δὲ ἀκούσαντες περὶ ἡμῶν ἐταραχθῆσαν, οὐ προσδοκῆσαντες ἡμᾶς ἀνέρχεσθαι· καὶ παρητησαντο προφασίς ἀπιθανὸν πορίσασθαι, μᾶλλον δὲ φοβηθέντες μὴ ἄπερ οἱ περὶ Οὐάλεντα καὶ Οὐρσάκιον ὠμολογήσαν, ταῦτα κατ' αὐτῶν ἐλέγχθῃ. Cum igitur Romam advenissemus, Julius, ut consentaneum erat, litteras scripsit ad Eusebianos, misitque duos e presbyteris suis Elpidium et Philoxenum. Illi vero, ut de nostro adventu audiere, consternati, quod nullatenus exspectarent, nos illuc adventuros, accedere renuerunt, absurdas causas commenti: sed revera timentes, ne de iis illi convincerentur, quae Valens et Ursacius postea confessi sunt. Conf. item Athan. tom. 1. pag. 277.

q) Julii epist. ad Eusebianos in Athan. apol. tom. 1. pag. 114. 'Ἀλλ' ἴσως ἡ προθεσμία ἐνεποδίσσε, γραφάντες γὰρ ἐμεμφασθε, ὅτι στενὴν τὴν προθεσίμιαν τῆς συνόδου ὥρισαμεν· ὅλλα καὶ τοῦτο, ἀγαπῆτοι, προφασίς ἐστίν. εἰ μὲν γὰρ ἐρχομένους τινὰς συνεκλείδεν ἡ ἡμέρα, στενὸν ἂν τὸ διάστημα τῆς προθεσμίας ἤλεγχθῃ, εἰ δὲ οἱ ἐλθεῖν μὴ βουλευμένοι κατεσχῆκασι καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἕως αὐτὸν τοῦ Ἰανουαρίου μηνός, μὴ θαρρόντων ἐστὶν ἡ προφασίς, κ. τ. λ. Sed fortasse praefinitum tempus id vobis non permisit; in litteris enim vestris conquesti estis ad synodum cogendam, angustum temporis spatium nos definisse. Sed hoc, dilecti, mera cavillatio est. Nam si quos jam profectos dies ille praevertisset, angustum sane fuisse praefiniti temporis spatium, palam caset. Cum autem ii, quibus accedere non libuit, presbyteros quoque usque ad mensem Januarium detinuerint, mera sane cavillatio fuerit hominum suis rebus diffidentium, etc.

r) Epist. Julii ad Orient. in Athan. apol. tom. 1. pag. 111. *Itac*

frustratus tandem, postquam Athanasius jam octodecim menses *) Romae degerat, et nonnulli alii episcopi Orientales ab Eusebianis pulsi, sicuti episcopi Italiae ad concilium vocati longum tempus Romae expectaverant, concilium inchoavit, et epistolam Eusebianorum per presbyteros Elpidium et Philoxenum Antiochiā allatam recitavit. Athanasius et alii episcopi pulsi, rebus eorum prolatis cognitisque, innocentes declarati et in communionem ecclesiasticam recepti sunt. Tum Julius synodo commotus per comitem Gabianum litteras ad Eusebianos Antiochiaē adhuc degentes misit, in quibus de Synodi Romanae actis certiores redduntur et de moribus suis ergo Julium, Athanasium etc. admodum reprehenduntur †). Eusebius vero Nicomediensis (jam

ἔγωγε τοῖς γραμμασὶν ἐντυχὼν, πολλὰ λογισάμενος, κατεσχον παρ' ἑμαυτῶ τὴν ἐπιστολὴν, νομίζων ὁμῶς ἤξειν τινὰς καὶ μὴ χρεῖαν εἶναι τῆς ἐπιστολῆς, ἵνα μὴ καὶ ἐς φανερόν ἐλθούσα, πολλοὺς τῶν ἐνταῦθα λυπήσῃ· ἐπειδὴ δὲ μηδενὸς ἐλθόντος, ἀνάγκη γέγονεν αὐτὴν τροκομισθῆναι, κ. τ. λ. Ego vero postquam litteras legi, cum multa mecum reputassem, epistolam apud me retinui, sperans vestrum saltem aliquos esse venturos, nec epistola opus fore, ne, si illa palam prodiret, multos hic dolore afficeret. Quando quidem autem nullo adveniente necesse fuit illam proferre, etc.

s) Epist. cit. pag. 117. Καὶ γὰρ πρὸς τοῦτοις πασι, παρεμεινεν ἐνταῦθα ἐνιαυτὸν καὶ ἐξ μηνῶς ἐκδεχομένος τὴν παρούσαν ὑμῶν, ἢ τῶν βουλομένων ἔλθειν. τῇ δὲ παρουσίᾳ ἐδυώσκει πάντας, ὅτι οὐκ ἂν παρὴν, εἰ μὴ ἐθαῤῥει. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἑαυτοῦ ἐλλήθην, ἀλλὰ κληθεὶς καὶ λαβὼν γραμμάτια παρ' ὑμῶν, καθάπερ καὶ ὅμην ἐγραψάμεν. Etenim praeter haec omnia annum unum et sex menses hic remansit, ut adventum vestrum aut eorum qui huc se conferre vellent, expectaret: suaeque praesentia omnes pudore afficiebat, non adfuturus quippe, nisi suae causae confidisset. Non enim suo motu, sed accersitus ac litteris nostris acceptis huc accessit, quemadmodum et vobis litteris nostris indicavimus.

†) Athan. apol. pag. 110. λοιπὸν οὖν συνελθόντες ἐπίσκοποι λέον πενήκοντα, ἐνθα Βιτων ὁ πρεσβύτερος συνήγεν, ἡμᾶς μὲν ἀπολογουμένους ἀπεδέξαντο, καὶ ἐκυρώσαν εἰς ἡμᾶς, τὴν τε κοινίαν καὶ τὴν ἀγάπην. ἡγανακτήσαν δὲ κατ' ἐκείνων, καὶ ἤξιωσαν τοῦτον γραφῆαι τοῖς περὶ Εὐσεβίον ταῦτα, τοῖς καὶ γραφάσιν αὐτῶ. Καὶ ἐγραψεν αὐτός, καὶ ἀπέστειλε διὰ Γαβιανὸν τοῦ κομήτος. Congregati demum episcopi plus quinquaginta, quo loco ὁ presbyter conventus agebat, nos, cum nostram defensionem

Constantinopolitanus) partis Arianæ princeps epistolæ, quam Romam Antiochiâ miserant, responsionem non amplius percepit; etenim, Gabiano legato Romano adhuc in itinere versante, mortuus est ^{u)}).

Ex narratis epochæ, ad quas singula gesta referenda sunt, stabiliri possunt.

1) Cum Athanasius mense Majo anni 341 Romam advenisset, et duo presbyteri Romani, qui statim post Athanasii adventum, Antiochiam missi, ab Eusebianis autem ibidem usque ad mensem Januarium scil. anni 342, quo tempus constitutum concilii Romani præterlapsum erat, detenti essent, sequitur, Concilium de Athanasio Romæ habendum in exitum anni 341 a Julio statutum esse.

2) Cum vero hoc concilium cunctatione legatorum Romanorum, et deinde spe, Orientales venturos esse, adhuc differetur, donec Athanasius octodecim menses Romæ degisset, sequitur, octodecim menses inde a mense Majo 341, quo Athanasius Romam venit, computando, Concilium Romanum nonnisi mense Novembre 342 habitum esse.

3) Eusebium denique episcopum Constantinopolitanum sub finem anni 342 mortuum esse, minime autem anno 341 ut vulgo putatur. Nam inter episcopos, ad quos Julius epistolam misit, Eusebius nominatur; ergo saltem adhuc inter vivos erat mense Januario anni 342, quo

audivissent, ad communionem et agapen admittendos statuerunt. Tum adversus illos vehementer indignati, *Julium* rogarunt, ut hæc quæ sequuntur, *Eusebiano*, qui ad se litteras miserant, rescriberet. Scripsit igitur *Julius* et epistolam per *Gabianum* comitem misit.

^{u)} *Sozom. hist. eccl. lib. 3. cap. 7. ἀλλ' ὁ μὲν, πρὶν μαθεῖν τὴν Ῥουλίου γνώμην, οὐ πολλὸν ὕστερον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ γενομένης συνόδου ἐτελεύτησεν.* Verum ille, (*Eusebius*) priusquam *Julii* sententiam comperisset, paulo post Synodum Antiochiæ celebratam, ex hac luce migravit.

primi Julii legati Antiochiâ discesserant, et in fine anni 312, quo tempore Julius epistolam scripsit, Eusebii mortem nondum compertus erat.

§. 26.

De sententia Mansii, qua Synodus Romana ad annum 341 revocanda sit. conf. §. 14 et 13.

Definitio epochae Synodi Romanae dependet a tempore, quo Athanasius Romam fugit; habita enim est, postquam Athanasius annum et sex menses Romae commoratus erat. Mansius eam refert ad annum 341, contendens, Athanasium anno 340 Romam fugisse. Jam primum, in §. 23 et 24 demonstrato, Gregorium reipsa anno 341 a Synodo Antiochena Alexandriam missum esse, et per consequentiam Athanasium non diebus paschalibus anni 340, sed 341 Romam fugisse, aptissimum locum inveni, in quo unum argumentum, quod Mansius ex duobus Athanasii locis quasi sibi repugnantibus ad sententiam: Athanasium tempore paschatis anni 341 Romam fugisse, fluctuantem reddendam collegit, examinare possim.

Mansius ait (§. 13) „nec sane negaverim in epistola illa (encyclica) diebus paschalibus egisse se Alexandriae cum datus sibi successor Gregorius Cappadox ibidem fureret, *Athanasium* significasse. Verum et in epistola ad solitarios *ex urbe se proripuisse* affirmat, „*antequam Gregorius veniret*. Nodus iste nulla profecto alia ratione solveretur, nisi iis admissis, quae Sozom. lib. 2. cap. 9. scribit: *Athanasius vero fuga elapsus sese occultabat*. Primo igitur ad famam venientis *Gregorii* dilapsus latebras quaesivit, dein vero Romam perrexit.“

Itaque Mansio nihil impedire videtur, quominus Athanasii secessio Romana cum anno 340 Junio mense componeretur. Sententia Mansii breviter haec est:

Athanasium in exordio anni 340, cum audierit, Gregorium Alexandriam venire, fugisse et in occulto degisse, paulo post iterum Alexandriam se contulisse, denique tempore paschatis ejusdem anni Romam perrexisse. Sed res sic se omnino non habet. Ut eo clarius cognoscatur, Athanasii locum in epistola ad solitarios, de quo Mansius loquitur, integrum huc adducam. Ibi (tom. I. pag. 276) Athanasius de Gregorii intrusione haec narrat: „Litteras itaque scribit *Constantius*, ac in „omnes movet persecutionem, *Philagriumque* mittit, cum „Arsacio quodam eunucho. Mittit item *Gregorium* cum „militari manu: resque superioribus similes gestae sunt; „coacta quippe illi bubulcorum, opilionum, aliorum fo- „rensiū ac petulantium juvenum multitudine, cum gla- „diis et clavis in ecclesiam *Cyrini* dictam irrupere; ibi- „que alios occiderunt, alios pedibus calcaverunt, alios pla- „gis laniatos in carcerem truserunt in exiliumque expu- „lerunt; mulieres plurimas abductas ad tribunal palam „pertraxere, crinibusque raptatas contumeliis affecere; „alios proscribere, aliorum panes abstulere: idque nulla „alia de causa, quam ut eos Arianis adherere, *Grego- „riumque* ab imperatore missum recipere cogerent. *Atha- „nasius* porro *his nondum actis, ad primum rei auditum „Romam navigavit*”), quod haereticorum furorem probe „perspectum haberet; ut etiam, prout statutum fuerat, „Synodus ibi celebraretur. *Julius* autem presbyteros *El- „pidium* et *Philoxenum* cum litteris mittit, tempusque „illis praestituit, ut intra illud Romam se conferrent, „aut scirent se in omnibus suspectos haberi —.“

Illis igitur, quae Athanasius statim post fugam suam in epistola encyclica de Gregorii intrusionem

v) Ἀθανάσιος μὲν οὖν, πρὶν γενέσθαι ταῦτα, καὶ μόνον ἀκού-
σας, ἐπέλευσεν εἰς τὴν Ῥώμην, κ. τ. λ.

scripsit, et quae in §. 23 citavi, his, quae anno 358 scripsit, ex adverso positis, videbimus, haec duo Athanasii loca minime sibi repugnare, multo magis optime inter se concordare atque unum ex altero explicari. In illa epistola Athanasius narrat, se fugisse, postquam Gregorius cum Praefecto ecclesiam, quam hic nomine Cyrini indicat, irrupisset, ibique magna facinora perpetrasset. Hic in epist. ad Solitarios, breviter narratis facinoribus in ingressu Gregorii ante et post fugam suam perpetratis, addit, se, simulac facinora comperisset, Romam navigasse, antequam omnia haec facinora commissa essent. Ergo Athanasius statim in invasione, quam Gregorius in ecclesiam Cyrini fecit, fugam cepit; nullibi vero dicit, se fugisse, ubi primum audierit, Gregorium Alexandriam venire.

Sin autem Athanasius tempore paschatis anni 340 Romam fugerit, quomodo duo presbyteri Romani, qui eodem anno, quo Romam fugit, ad Eusebianos Antiochiae congregatos missi sunt, ab iisdem usque ad mensem Januarium anni sequentis i. e. 341, ultra tempus constitutum retineri, tum demum litteris Romam remitti, et ipsi sicuti Athanasius Julio narrare potuerunt, Eusebianos Gregorium Antiochiae ordinasse atque Alexandriam misisse, cum ipse Mansius (§. 14) calculi sui causa contendat, Eusebianos non solum non ante annum 341, sed ne ante mensem quidem Augustum anni 341 Antiochiae convenisse?

Itaque firmum manet, Concilium Antiochenum jam initio anni 341 inchoatum, Gregorium ab eodem Alexandriam tempore paschali missum esse, Athanasium post ingressum ejus Romam se contulisse, denique Concilium Romanum in fine anni 342 habitum esse.

§. 27.

Eusebiani legatos in Galliam ad imperatorem Constantem mittunt. conf. §. 16.

Athanasius in libro de Synodis quatuor fidei formulas attulit, quas ab Eusebianis occasione encæniorum Antiochiae compositas esse dicit; et tertia allata addit: „aliud denuo edunt de fide rescriptum paucis interjectis mensibus; atque Narcissum, Marin, Theodorum „et Marcum in Gallias mittunt: qui quasi a Synodo legati „haec beatae memoriae Constanti Augusto, et ceteris, qui „aderant, tradiderunt x).“ Hanc legationem reipsa factam esse, apparet quoque ex epistola Synodica Sardicensi ab Eusebianis conscripta, in qua haec dicunt: „Maximium „vero a Triveris concilium damnavit, propter quod „collegas nostros episcopos, quos ad Gallias miseramus, „noluerit suscipere. y)“

Quod igitur tempus, quo haec legatio missa fuerit, attinet, annus 342 est statuendus; nam, quum legati Romani mense Januario anni 342 Antiochia discederent, Eusebiani legatos suos ad Constantem nondum miserant.

§. 28.

Concilium Antiochenum II. Eusebiani mittunt legatos Mediolanum. Concilium Mediolanense. conf. §. 16. 17.

Tribus annis post hanc legationem Eusebiani alterum concilium coëgerunt, miseruntque Eudoxium, Martyrium et Macedonium, in Cilicia episcopum,

x) Athan. de Synod. pag. 589. Ἀδελφοὶ καὶν συνιθεῖσιν ἄλλο γραμμαὶ δέθεν περὶ πίστεως μετὰ μηνῶς ὀλίγων, καὶ ἀποστέλλουσιν εἰς τὰς Γαλλίας, Ναρκίσσον, Μαρῖν, Θεοδώρον καὶ Μάρκον. κρείνουν ὡς ἀπὸ συνόδου πεμφθέντες ἐπιδεδωκασι τῇ τῆς μακαρίας μνήμης Κωνσταντίνῳ τῷ Αὐγούστῳ, καὶ τοῖς ἐκεί πασι, ταῦτα.

y) Hilarii Oper. Fragm. III. pag. 1322.

cum iisque alios quosdam in Italiam, qui fidei formulam plurimis conscriptam deferrent, multisque additamentis auctiorem quam superiores 2). Factum est hoc anno 345, quod adhuc duobus aliis argumentis demonstratur:

1) Ex epistola, quam Liberius episcopus Romanus in initio anni 354 imperatori Constantio scripsit. In ea ait: Quae est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor episcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante annos octo, cum apud Mediolanum Arian sententiam haereticam nolissent damnare, de concilio animis iratis exierunt? a) Si a tempore, quo haec epistola scripta est, octo anni retro computantur, exordio anni 346 complentur. Cum vero Liberius non anno octavo, sed annis octo elapsis epistolam scripsit, tempus, quod indicare voluit, cadit in annum 345.

2) Ex Athanasio ipso, qui in apologia ad imperatorem Constantium ait: Triennio exacto, quarto anno, quo tempore Mediolani versabatur, scripsit mihi litteras (imperator Constantius), quibus me ad se vocaret b). Ego vero sciscitabar, quod causae esset, quod accerserer, non noram enim, testis mihi dominus est: didicique quosdam episcopos, qui eo concesserant, rogasse illum, ut tuae pietati pro Synodo cogenda scriberet. Crede mihi, imperator, sic gesta res est, neque mentior. Mediolanum igitur cum accessissem, magnam

2) Athan. de Synod. tom. 1. pag. 589. Ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὡς περ μεταγενέστες, συλλέγουσι πάλιν τὸ συνέδριον ἑαυτῶν μετὰ τῆς τριᾶς, καὶ ἀποστέλλουσιν Εὐδόξιον, Μαρτυρίον, καὶ Μακεδόνιον τὸν ἀπὸ Βιλλικίας, καὶ συν αὐτοῖς ἑτέροισι τινέσι εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας, ἀποφερόντας πίστιν διὰ πολλῶν γραφείων, προσθῆκας τε ἔχονδας πλείους παρὰ τὰς προτέρας.

a) Hilarii Oper. Fragm. VI. pag. 1331.

b) Ath. apol. ad imp. tom. 1. pag. 236. Τριῶν τοιῶν ἔτων παρελθόντων τεταρτῶ ἑναυτῶ γραφεὶ κελυνδὰς ἀπαντῆσαι με πρὸς αὐτόν, ἣν δὲ ἐν τῇ Μεδιολανῶ. κ. τ. λ.

هذه الاقانييم اب واحد غير مولود والثالث روح فايضة منبثقة بين الاب والابن وان الابن لم ينزل مولودا من الاب وان الاب لم ينزل والدا للابن لا علي جهة النكاح والتناسل لكن علي جهة تولد ضيا الشمس من ذات الشمس وتولد حر النار من ذات النار ومنهم من يزعم ان معني قولهم ان الاله ثلاثة اقانييم انها ذات لها حياة ونطق فالحياه هي روح القدس والنطق هو العلم والحكمة والكلمة والنطق هي العلم والحكمة عبارة عن الابن كما يقال الشمس وضياؤها وحرها فهو عبارة عن ثلاثة اشيا ترجع الي اصل واحد ومنهم من يزعم انه لا يصح له تثبيت الاله فاعلا حكيما الا ان تثبته حيا ناطقا ومعني الناطق عندهم العالم المميز لا الذي يخرج الصوت بالحروف المركبة ومعني الحي عندهم من له حياة بها يكون حيا ومعني العالم من له علم به يكون عالما قالوا فداته وعلمه وحياته

ثلاثة اشيا والاصل واحد فالذات هي العلة
للاثنيين الذين هما العلم والحياة والاثنان
هما المعلولان للعلة ومنهم من يتنزه عن
لفظه العلة والمعلول في صفة القديم ويقول
اب وابن. ووالد اب روح وحياة وعلم اب
حكمة ونطق قالوا والابن اتخذ انسانا
مخلوقا فصار هو وما اتخذ به مسيحا
واحدا وان المسيح هو الاله العباد وربهم ثم
اختلفوا في صفة الاتحاد فنعم بعضهم انه
وقع بين جوهر لاهوتي وجوهر ناسوتي اتحادا
فصار مسيحا واحدا ولم يخرج الاتحاد
كل واحد منهما عن جوهريته وعنصره وان
المسيح الاله معبود وانه ابن مريم الذي
حملته وولده وانه قتل وصلب ونزع قوم ان
المسيح بعد الاتحاد جوهران احدهما لاهوتي
والاخر ناسوتي وان القتل والصلب وقعا به من
جهة ناسوته لا من جهة لاهوته وان مريم حملت
بالمسيح وولده من جهة ناسوته وهذا قول
نسطورية ثم يقولون ان المسيح بكماله الاله

معبدون وانه ابن الله تعالى الله عن قولهم
 ونزعم قوم ان الاتحاد وقع بين جوهرين لاهوتي
 وناسوتي فجوهر اللاهوتي بسيط غير منقسم
 ولا متجزئ ونزعم قوم ان الاتحاد علي جهة
 حلول الابن في الحسد ومخالطته اياه ومنهم
 من نزعم ان الاتحاد علي جهة الظهور
 كظهور كتابة الخاقم والنقش ادا وقع
 علي طين او شع وكظهور صورة الانسان في
 المرأة الي غير ذلك من الاختلاف الذي
 لا يوجد مثله في غيرهم حتي لا يكاد تجد
 اثنين منهم علي قول واحد والملكانية
 تنسب الي ملك الروم وهم يقولون الله اسم
 لثلاثة معان وهو واحد ثلاثة وثلاثة واحد
 واليعقوبية تقول هو واحد قديم وانه كان
 لا جسم ولا انسان ثم تجسّم وتأنس والقولية
 قالوا الله واحد وعلعه غيره قديم معه
 والمسيح ابنه علي جهة الرحمة كما يقال
 ابراهيم خليل الله والمرقولية ينزعم ان المسيح
 هو الذي يطوف عليهم كل يوم وليلة

والبودعانية يزعم أن المسيح هو الذي يحشر
الموتي من قبورهم ويحاسبهم

فصل وعندهم لا بد من تنصير أولادهم
وذلك أنهم يغمسون المولود في ما قد اغلي
بالرياحين والسوان الطيب في اجانة جديدة
ويغفرون عليه من كتابهم فيزعمون انه
جينيذ ينزل عليه روح القدس ويسمون هذا
الفعل المعمودية وطهارتهم انما هي غسل
الوجه واليدين فقط ولا يختتن منهم الا
اليغقوبية ولهم سبع صلوات يستقبلون فيها
المشرق ويحاجون الي بيت القدس وزكائهم
العشر من اموالهم وصيامهم خمسون يوما
فالثاني والاربعون منه عيد السعانيين وهو
اليوم الذي نزل فيه المسيح من الجبل
ودخل بيت القدس وبعده باربعة ايام عيد
الفصح وهو اليوم الذي خرج فيه موسي
وقومه عن مصر وبعده بثلاثة ايام عيد
القيامة وهو اليوم الذي خرج فيه المسيح
من القبر بزعمهم وبعده بثمانية ايام عيد
التجديد وهو اليوم الذي ظهر فيه المسيح

لتلامذته بعد خروجه من القبر وبعده بثمانية وثلاثين يوما عيد السلّاق وهو اليوم الذي صعد فيه المسيح الي السما ولهم عيد الصليب وهو اليوم الذي وجدوا فيه خشبة الصليب وزعموا انها وضعت علي ميت فعاش ولهم ايضا عيد الميلاد وعيد الذبح ولهم قرابين وكهنة فالشماس فوقه القس وفوق القس الاسقف وفوق الاسقف المطران وفوق المطران البطريرك والسكر عندهم حرام ولا يحل لهم اكل اللحم ولا الجماع في الصوم ولا يصح النكاح الا بحضور شماس وقس وعدول ومهر ويحرم من النساء ما يحرمه المسلمون ولا يحل الجمع بين امرأتين ولا التسري بالاما الا ان تعتقن ويتزوج بهن وانا خدم العبد سبع سنين عتق ولا يحل طلاق المرأة الا ان تأتي بغاشة مبينة وتطلق ولا تحل للنزوح ابدا وحدّ المحصن اذا تزني الرجم فان تزني غير محصن وحملت منه المرأة تزوج بها ومن قتل عبدا قتل ومن قتل خطأ يهرب ولا يحل طلبه واكثر احكامهم من التوراة وقد لعن منهم من لاط او شهد بالنزور او فاسر او تزني او سكر :

episcoporum, qui eum iudicabant, se innocentem esse demonstravit, f)

Synodus Antiochena, cui Eusebius episcopus Caesariensis interfuit, nulla alia est, quam illa, in qua Eustathius Antiochiae episcopus ab Eusebianis depositus est. Episcopi ibi congregati in duas partes divisi erant, quarum una Eusebii Nicomediensis consilii aut ignara aut inimica, Eustathii depositioni contradixit, atque tanta auctoritate polluit, ut permultos ad Eustathii partes traheret, qui separatim diu per se consistebant. Iidem episcopi Eusebianorum adversarii fuerunt, qui Asclepae accusationes irritas declaraverint; et monumenta sive acta de eo ab ipsis scripta sunt, quibus Asclepas apud Occidentales se innocentem demonstraverit.

Ad epocham huius Synodi Antiochenae determinandam hic tantum repetam, quae jam initio §. 5. dixi. Etenim in descriptione Synodi Antiochiae anno 360 habitae addit Theodoretus lib. 2. cap. 31. „*Eustathianos tunc temporis a depositione Eustathii triginta annos Arianorum impietatem pertulisse;*“ ergo Synodus Antiochena, in qua Eustathius exauctoratus est, in annum 330 cadit. Si igitur annis 330 alios decem et septem adjungimus, ante quos Asclepas juxta ipsum Eusebianorum testimonium tempore, quo epistolam Synodicam Sardicensem suam scripsere, episcopatus honore discinctus erat, invenimus annum 347; ergo Synodus Sardicensis anno 347 habita est.

f) Athan. apol. contra Arian. tom. 1. pag. 130. *Και Ἀσκληπας, δε ὁ συλλειτουργος προηγεγεν ὑπομνηματα γενομενα ἐν Ἀντιοχείᾳ, παροντων των κατηγορων, και Εὐθεβιον τον ἀπο Καισαρείας, και ἐκ των ἀπορασεων των δικαθαντων ἐπισκοπων, εἰδειξεν ἑαυτον ἀθωων εἶναι.* conf. item Hilur. Oper. Fragm. II. pag. 1287.

Cum jam veram, et longe dubitatam Synodi Sardicenis epocham ante oculos posuerim, praetermissis omnibus ad hujus memorabilis Synodi historiam spectantibus, quae in historia mea tractavi, in chronologia constituenda ulterius procedam.

§. 30.

Legati a Synodo Sardicensi ad imperatorem Constantium mittuntur.

Finita Synodo, episcopi occidentales decreta sua ad Constantium, Eusebianorum patronum, miserunt, petentes, ut episcopos expulsos, sed innocentes declaratos in sedes suas restitueret. Ad hanc difficilem legationem Euphrates episcopus Coloniensis et Vincentius episcopus Capuanus electi sunt, qui litteris imperatoris Constantis, patroni Catholicorum instructi Antiochiam se contulerunt, ubi tunc temporis imperator Constantius commorabatur. Ubi primum Stephanus episcopus Antiochenus et clerici ejusdem id animadverterunt, statim, ad consilium legatorum irritum reddendum, dolum meditantur, qui quamvis indecentissimus, et ideo detectus confestim in auctorum ejus detrimentum versus, historiae tamen emolumento est, quatenus eo indicatur, legatos occidentales tempore paschatis Antiochiam venisse ^ε). Hoc non fuit pascha anni 347, quia Synodus Sardicensis

g) *Athan. hist. Arian. ad monach. tom. 1. pag. 281.* Publicam itaque meretricem, ipsis sanctissimi Paschatis diebus mercede conductam, noctu ad Euphratem episcopum nudatam immittunt. Meretrix, quae se initio a juvene accitam existimabat, prompte aequibatur; ubi autem intromissa ab illis, dormientem vidit hominem, ac rei quae agebatur ignarum, dehinc senem hominem, ac episcopi formam conspicata clamore statim edito vim sibi inferri conquerebatur. Rogare illi ut taceret, confictamque criminationem episcopo imponeret. — Res in jus vocatur, hominesque qui meretricem acciverant leno prodidit: illi Stephanum: erat enim ejus Clerici. Stephanus ergo episcopatu abdicatur, in ejusque locum Leontius castratus sufficitur.

nonnisi post mensem Majum inchoata est, ergo anni 348, quod infra adhuc clarius apparebit.

§. 31.

Athanasius in sedem suam restituitur.

Legatio fausto fuit successu. Constantius persecutiones, quae ex Arianorum animis ob Synodum Sard. infeliceiter finitam excitatis nascebantur, reprimi, episcopos, presbyteros, diaconos et laicos expulsos reverti iussit, et propriam epistolam Constanti fratri suo scripsit, ut Athanasio redeundi facultatem daret ^{b)}. Imperator Constans, qui tum Aquilejae commorabatur, Athanasio, qui inde ex Synodo Sardicensi Naissi in Dacia superiori degebat, scripsit, ut Aquilejam veniret ^{c)}. Quum Aquilejam venisset, quoque ab imperatore Constantio ipso epistolam accepit, qua hic illi redeundi permissionem dedit. Nihilominus Athanasius adhuc diu Aquilejae remansit, ita ut Constantius tres epistolas ei paulatim mitteret, ut quam celerrime reverteretur. Gregorius enim, qui Athanasii loco episcopatum Alexandrinum obtinuerat, decem mensibus ^{k)} post, quam legati occidentales Antiochiae venerant, mortuus, vel ut Theodoretus lib. 2. cap. 12. ait, ab Alexandrinis interfectus

^{b)} Conf. Epistol. prima Constantii ad Athanas. in ejusd. apol. tom. 1. pag. 134. Hac enim de causa dominum meum et fratrem Constantem Victorem, Augustum, pro te rogavi, ut tibi veniendi daret facultatem, quo utriusque nostrum unita patriae restituaris, hocque gratiae nostrae pignus assequare.

^{c)} Athanas. apolog. ad Constantium pag. 236. Post peractam verò Synodum (Sardicensem) litteras mihi tum Naisso degenti misit; atque hinc profectus Aquilejae postea commoratus sum, ubi redditae mihi sunt tuae pietatis litterae.

^{k)} Athan. hist. Arian. tom. 1. pag. 281. Porro imperator Constantius paulisper compunctus, ad se rediit: remque in Euphratem gestam secum reputans, ejusmodi esse illorum adversum ceteros molimina suspicatus est. — Hinc post decem circiter menses defuncto Gregorio, Athanasium cum summo honore accivit, cui non unas aut binas, sed ternas litteras misit.

est. Cum tertiam epistolam Athanasio mitteret, scripsit quoque Constanti, ut Athanasium ad revertendum exhortaretur ^{l)}, dicens: se jam annum integrum ejus adventum expectasse, quin novum episcopum in ejus locum ordinari permiserit. Constans itaque Athanasio scripsit, ut in Galliam veniret ^{m)}. Tum primum Athanasius Alexandriam redire secum decrevit. Aquilejā Romam ⁿ⁾, deinde in Galliam ad imperatorem Constantem profectus est, tum iter per Germaniam Hadrianopolim ^{o)}, et inde per Asiam minorem Antiochiam ^{p)} fecit, ubi imperatorem Constantium convenit; deinde Syriam peragravit, ubi ad Synodum ab episcopis Palaestinensibus Hierosolymis habitam venit ^{q)}. Hierosolymis denique ten-

l) *Athan. hist. Arian.* tom. 1. pag. 282: Scripsit etiam fratri suo Constanti; ut me et ille ad remigrandum cohortaretur. Affirmabat enim se anno integro Athanasium expectasse (*διεβεβαίοντο γὰρ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐκδεχέσθαι τὸν Ἀθανάσιον.*) neque concessisse, ut quidpiam novi aut ordinatio aliqua fieret, quod Athanasio episcopo suas ecclesias servare vellet.

m) *Athan. ad Constantium*, tom. 1. pag. 236. Accitus inde (Aquilejā) rursus a beatae memoriae Viro, in Gallias iter institui; hincque demum tuam adii Pietatem.

n) *Athan. apolog.* tom. 1. pag. 135. Has igitur litteras scripsit imperator: quibus acceptis Romam redii, ecclesiae et episcopo vale dicturus; nam Aquilejae degebam, quo tempore mihi haec scripta sunt.

o) *Athan. hist. Arian.* pag. 280. Nam cum Adrianopolitani communicare cum ipsis (i. e. episcopis Orient. in Synod. Sard.) nollent, quod scilicet a Synodo aufugissent, flagitiisque obnoxii essent, illos ad imperatorem detulere, effeceruntque, ut ex Fabrica ita dicta decem laici capite truncarentur, hac in re ministro usi Philagrio, illic tum Comite. *Horum monumenta ante urbem sita nos illac transeuntes vidimus.*

p) *Sozom. lib. 3. cap. 20.* Inde Athanasius Antiochiam Syriae perrexit, in qua tum temporis agebat imperator; et *Athan. apol.* tom. 1. pag. 136. Cum his (litteris) advententem me imperator perhumaniter intuitus, ad patriam ecclesiamque misit. cf. item *Athan. tom. 1. pag. 236.* et *Theodoret. lib. 2. cap. 12.*

q) *Athan. apol. adv. Arian.* tom. 1. pag. 138. Sic igitur dimissus dum Syriam peragrarem episcopos Palaestinae offendi, qui Synodo Hierosolymis coacta nos perhumaniter exceperunt, et cum pace dimiserunt.

dit Alexandriam, atque munus suum episcopale de novo suscepit.

Athanasii historiam post Synodum Sardicensem sicut praesertim viam, quam rediens ingressus est, continue quidem, sed summa, qua potest, brevitate descripsi, ut chronologiae definitionem ea clariorem redderem. Adhuc ante Constantis caedem Athanasius reversus est. Nam non solum in epistola ^{r)}, quam a Synodo Hierosolymitana accepit, duorum imperatorum mentio fit hac ratione: „Vestri autem officii est, pro pietate *religiosissimorum imperatorum* orare, qui et ipsi compertum habentes, cum vestrum erga illum (Athanasium) amorem, tum ejus innocentiam, ipsum vobis omni honore restitui voluerunt;“ etc. Sed etiam Athanasius illam caedem non prius comperit, quam cum jam aliquamdiu Alexandriae fuisset. In apologia enim ad Constantium tom. I. pag. 238. dicit: „Disce, quaeso, quanta formidine percussus sim, audita belluae illius (id est Magnentii tyranni) feritate, cum *Valentem* per Lybiam iter habere conspicerem, veritus scilicet ne quidpiam facinoris ille aggrediretur, ne quasi latro illos truncaret, qui beatum Virum amore et memoria complecterentur: inter quos me nulli secundum affirmo.“ Imperator Constantius autem in rebellionem Magnentianam Coss. Sergio et Nigriniano in exordio anni 350 interfectus est. Magnentii exemplum imitantes paulo post Nepotianus Romae, et Vetricianus in Illyrico nomen imperiale assumerunt. Vix diebus 28 elapsis Nepotiano victo, Magnentius cum Vetriciano foedus iniit *).

r) Athanasii apol. contra Arian. tom. I. pag. 138.

s) Sergio et Nigriniano Constantius occisus est in Gallia a Magnentio: et levatus est Magnentius die XV Kal. Febr. et Vetricianus apud Sirmium Kal. Mai. (Mart.) eo anno, et Nepotianus Romae III. Non. Junias et pugna magna fuit cum Romanis et Magnentianis. Idacius in Fastis.

Cum igitur Athanasius ante imperatoris Constantis caedem Alexandriam redierit, epochae sequenti modo determinandae sunt.

1) Imperator Constantius apud fratrem suum Constantem conquestus est, se jam annum integrum Athanasii adventum expectasse. Quum vero Constantius Athanasii reditum non prius peteret, quam legati Euphrates et Vincentius, qui paschatis tempore venerunt, apud eum fuérant; quum porro jam demonstratum sit, illos legatos non ante annum 348 venisse, sequitur, Constantium nec serius nec ocius, quam post tempus paschale anni 349 apud Constantem conqueri potuisse, se jam annum integrum Athanasium expectasse, et per consequentiam legatos quoque nullo alio paschate, quam anni 348 Antiochiae adfuisse.

2) Cum Constans Constantii litteris commotus Athanasium in Galliam vocaret, hicque tum Aquileja relicta Romam, dein Galliam peteret, sequitur, eum Aquilejae usque post pascha anni 349 commoratum esse. Cum igitur Athanasius nonnisi in medio anni 349 Aquileja Romam, tum Galliam ad Constantem peteret, et exinde longinquum iter Alexandriam in directione supra dicta faceret, praesertim in quibusdam locis moratus, ante exitum anni 349 Alexandriam venire non potuit. Hac ex re sequitur

3) Gregorium Alexandriae episcopum, sive decem menses, quos Athanasius memorat, a tempore, quo legati Occidentales Antiochiam venerant, ergo a tempore paschali anni 348 prorsum, sive ab Athanasii adventu Alexandriam retrorsum computentur, mense Februario anni 349 mortuum esse.

Hic se praebet occasio maxime opportuna ad tractandum de secundo argumento, quod Mansius §. 11 ad sententiam suam: Athanasium anno 346 Alexandriam

rediisse, stabiliendam ex Theodoreto desumpsit, qui lib. 2. cap. 4 dicit: Qui (Gregorius) cum per sex annos instar ferae belluae gregem omni crudelitate vastasset, poenas tandem improbitatis suae dedit, ab ipsis ovibus misere disceptus. Theodoretus tempus episcopatus Gregorii recte indicavit. Sed, quum Athanasius testis oculatus observavit, se Gregorio circiter decem menses defuncto, Alexandriam accersitum esse, locus Theodoreti sequenti ratione interpretandus est: Sexennium episcopatus Gregorii a tempore paschali anni 341 usque ad annum 347 numerandum, quo Gregorius a Synodo Sardicensi depositus est, non vero Gregorium confestim quoque interfectum esse, quod Athanasii testimonio repugnat. Et res sic se vere habet. Nam ubi primum legati occidentales initio anni 348 ad Constantium venerant, vetuit, ne quid mali catholicis, praecipue Alexandrinis inferretur; et Gregorii episcopatus cessavit, quia Athanasius statim ad eum recipiendum vocabatur.

§. 32.

Duo Conciliabula, Mediolanense et Romanum.

In hanc periodum adhuc duo alia conciliabula de Photino Sirmii episcopo pertinent, quorum epochae Athanasii reditu definiendae sunt. Valens scilicet et Ursacius, ille Mursae, hic Singiduni episcopus, duo famosi Ariani, in Synodo Sardicensi ab Occidentalibus, a muneribus suis amoti erant, et, quia sedes suas in Constantis imperio habebant, statim post illam Synodum ab occidentalibus iterum in communionem recipi studebant; quod vero primo post Athanasii reditum¹⁾,

¹⁾ Athan. apol. adv. Arian. tom. I. pag. 139. Haec enim viderent Valens et Ursacius sua se damnante conscientia, Romam sunt profecti, peccatumque suum poenitentia ducti confessi sunt,

attamen adhuc ante Constantis mortem penitus factum est, et quidem in conciliabulo Romano propter Photinum habito. Itaque hoc concilium Romanum in annum 349 cadit. Quum igitur jam biennium ante hoc concilium Photinus in Synodo Mediolanensi damnaretur^{u)}, ibique Valens et Ursacius in communionem recipi studuissent^{v)}, sequitur, hanc Synodum Mediolanensem anno 347 statim post Synodum Sardicensem habitam esse.

§. 33.

De Concilio Coloniensi. conf. §. 18.

Exstant acta^{*)} concilii Coloniensis, in qua Euphrates episcopus Coloniensis propter doctrinam suam, qua Christi divinitatem negaverit, ab episcopis finitimis in eadem urbe congregatis condemnatus et depositus sit. Acta haec inscripta sunt: Post Consulatum Amantii et Albini, IV Idus Majas i. e. an. 346. Cum autem Euphrates episcopus Coloniensis anno sequenti 347 non solum Synodo Sardicensi interesset, verum etiam a ceteris episcopis et imperatore Constante electus esset, ut una cum Vincentio episcopo Capuano Synodi decreta ad Constantium imperatorem orientalem ferret, efficeretque, ut episcopos pulsos revocaret atque in sedes

ac veniam postularunt, Julioque veteris Romae episcopo itemque nobis haec scripsere: quorum exemplaria mihi sunt a Paulino Trevirorum episcopo transmissa.

u) *Hilar. Oper. Fragm. II. pag. 1296.* Igitur ad tollendum ex episcopatu Photinum, qui ante biennium jam in Synodo Mediolanensi erat haereticus damnatus, ex plurimis provinciis congregantur sacerdotes; etc. Quam opportunitatem nacti Ursacius et Valens Romanae plebi episcopum adeunt, recipi se in ecclesiam deprecantur, et in communionem per veniam admitti rogant. Julius ex consilio veniam, quam orabant, impertit. etc.

v) *Hilar. l. c. pag. 1297.* In epistola Valentis et Ursacii ad Julium: „Haereticum vero Arium — sicut per priorem libellum „ nostrum, quem apud Mediolanum porreximus, et nunc et semper per anathematizasse — profitemur.“

x) *Mansii Collectio ampliss. Concil. tom. II. pag. 1371.*

suas restitueret, illa acta Coloniensia, quibus Euphrates anno 346 damnatus et ab episcopatu suo amotus sit, admodum suspecta fiunt, praesertim quia scriptores aequales, imprimis Athanasius, qui Euphratis legationem narrat, ne minimum quidem indicium reliquerint, Euphratem propter illam doctrinam damnatum et depositum esse.

Mansius ipse in dissertatione sua ait: „Si Euphrates „in concilio anni 346 de Arianismo convictus, damnatus „et depositus est; utique non potuit a Sardicensi concilio anni 347 ad *Constantium* legari, ut reditum *Athanasii* impetraret.“ Quamvis non solum ex argumentis jam allatis, sed etiam aliis ostendi possit, acta Synodi Coloniensis de illo celebri Euphrate suspecta vel etiam omnino falsa esse, mihi tamen de ea re hic tractare non videtur. Valeat igitur Mansii opinio, Euphratem non ante Synodum Sardicensem depositum esse; ego vero demonstravi, Synodum Sardicensem nulla alio anno, quam 347 habitam esse, ergo Euphrates anno 346 depositus esse non potest. Interea in illis actis subditiis de Euphrate demonstrandis, Athanasii silentium in hac re magni momenti haberem. Nam in illis actis legitur: „*Servatius* episcopus dixit: Quid fecerit, quidve docuerit *Euphrata* pseudoepiscopus, non opinione, sed veritate cognovi, pro finitimi loci conjuncta civitate: cuique publice et domestice obstiti saepe, cum ille Christum deum negaret, audiente *Athanasio* episcopo *Alexandriae*, et presbyteris et diaconibus plurimis. Et idcirco censeo Christianis episcopum eum esse non posse, quia deum Christum sacrilega voce negavit: neque illum Christianum esse judicandum, qui ejusdem confinitimus fuerit inventus.“

Nam Athanasio audiente *Servatius* Euphratae obsistere potuit 1) eo tempore, quo Athanasius prima vice in exilio *Treviris* degebat, (§. 8. et 10.)

2) quum anno 345 ab imperatore Constante Romae Mediolanum (§. 28) acciretur, et deinde in Galliam mitteretur, ut cum episcopis Gallicis et Hispanicis ad Synodum Sardicensem se conferret, 3) denique quum ab eodem imperatore Aquileja in Galliam (§. 31) vocaretur. Si ante Synodum Sardicensem factum esset, censendum esset, Euphratem doctrina sua rejecta episcopatum recuperasse; sin autem post Synodum dictam, 1) incertum est, num a legatione sua in Orientem jam rediisset, et 2) Athanasius tunc tam breve tempus in Gallia degebat, ut disputationibus Servatii cum Euphrate saepe interesse non posset. Utcunque autem sit, Athanasius, qui hanc Euphratis historiam memoratam tam dignam in usum suum afferre scivisset, jam in Arianorum historia sua, quam anno 358 scripsit, et in qua insidias enarravit, quas Ariani Euphrati illi Coloniensi Antiochiae struxerant, silentio non praeteriisset. Iisdem ex insidiis Mansii conjectura, Euphratem ideo ad decreta Synodi Sardicensis imperatori Constantio tradenda electum esse, quia propensio ejus interior ad Arij doctrinam jam observata esset, facile refellitur.

Ulterior chronologiae Mansianae examinandae continuatio ab anno trecentesimo quinquagesimo usque ad annum trecentessimum septuagesimum tertium in historia mea in praemonitione supra memorata invenietur. Nam definitio epocharum ejusdem temporis ex rebus gestis se invicem excipientibus nimis pendet, et nonnisi explicatione earum praemissa fieri ac bene cognosci potest.

TABULA

CHRONOLOGICA COMPARATIVA.

325.	Synodus Nicaena. §. 1.
326.	Eusebius episcopus Nicomediensis et Theognius episcopus Nicaenus in exilium mittuntur. §. 2.
329.	Eusebius Nicomediensis et Theognius Nicaenus in sedes suas restituuntur. §. 3.
330.	Synodus Antiochena. Eustathius Antiochiae episcopus ab episcopatu amovetur, Eustathiani. §. 5.
333.	Synodus Caesareae de Athanasio habenda indicitur. §. 7. et 6.
335.	Synodus Tyria habetur. Athanasius ibidem condemnatus Constantinopolim ad imperatorem confugit. In Galliam exul mittitur §. 6. et 8.
	Synodus Tyria Hierosolyma transfertur. Ecclesia Hierosolymitana dedicatur, et Arius in communionem admittitur. §. 6.
336.	Synodus Constantinopolitana. Marcellus Ancyrae episcopus condemnatur, et deponitur. Arii mors. §. 9.
337.	Constantini imperatoris mors. §. 10.
338.	Athanasius ab exilio Alexandriam revertitur. §. 10.
339.	Eusebiani libellum accusatorium contra Athanasium ad tres imperatores, simulque ad Iulium episcopum Romanum mittunt. Pistus episcopus Alexandrinus loco Athanasii constituitur. §. 21 et 22.

340.	Synodus Alexandrina ab episcopis Aegyptiis pro Athanasio habetur. Epistola Synodica ad omnes episcopos et ad Julium Romanum mittitur. §. 22. et 23.	
		Chronologia Mansii.
341.	Synodus Antiochena. §. 23. et 15.	341.
—	Gregorius Cappadox episcopus Alexandriam mittitur. §. 23. et 24. col. 15. et 26.	340.
—	Athanasius fugit Romam. §. 23. et 13.	340.
—	Julius episcopus Romanus legatos ad Orientales mittit. §. 25.	340.
342.	Synodus Romana. §. 25. et 14. 26.	341.
—	Eusebiani legatos in Galliam ad imperatorem Constantem mittunt. §. 27. et 16.	—
—	Altera legatio Romana ad Orientales. §. 25.	
—	Eusebii Nicomediensis (Constantinop.) obitus. §. 25.	vulgo 341.
345.	Concilium Antiochenum II. §. 28. et 16.	343.
	Eusebiani fidei formulam ibidem factam missa legatione probandam Occidentalibus Mediolanum transmittunt.	
—	Concilium Mediolanense. §. 28. et 17.	344.
347.	Synodus Sardicensis. §. 29. et 12.	344.
—	Concilium Mediolanense. §. 32.	346.
348.	Legati Synodi Sardicensis ad imperatorem Constantium Antiochiam veniunt. §. 30. et 18.	345.
349.	Gregorii episcopi Alexandrini obitus. §. 31. et 12.	346.
—	Athanasius Alexandriam revertitur. §. 31. et 11.	346.
—	Concilium Hierosolymitanum. §. 31.	346.
—	Concilium Romanum. §. 32.	348.

SPECIMEN HISTORIÆ COPTORUM ÆGYPTIORUM

A MAKRISIO LINGUA ARABICA SCRIPTÆ.

SECTIO I.

Sectæ diversae Christianae et doctrinae earum a Makrisio ipso in historiae suae fine breviter repetitæ.

Christiani in plures sectas dividuntur, e quarum numero sunt Melchitæ, Nestoriani, Jacobitæ, Budaanitæ, Mercuritæ i. e. Edesseni, qui in regionibus Harran adjacentibus commorantur, et adhuc alii. Alii Sectæ Harranitæ adhaerent, alii doctrinam de luce et tenebris defendunt, qui Dualistæ nominantur. Et hi omnes prophetiis Messiae, cui sit pax! nituntur, Alii denique sunt Aristotelis doctrinae sectatores.

Melchitæ, Jacobitæ et Nestoriani in eo consentiunt, numen suum esse tres personas, has tres personas autem ens unum, scilicet aeternam substantiam. Sensus ejus est hic: patrem et filium et spiritum sanctum esse unum deum; filium e cœlo descendisse et corpore e Maria assumpto hominibus se manifestasse, mortuos ad vitam resuscitantem, aegrotos sanantem atque prophetantem; deinde esse occisum, crucifixum et post tres dies e sepulchro exiisse atque nonnullis ex asseclis suis apparuisse, ita ut hi eum perfecte cognovissent; tum iterum cœlum conscendisse atque ad patris sui dextram consedissee. Haec sunt, in quibus inter se consentiunt; sed in eorum explicatione in diversas opiniones divisi sunt. Alii putant, aeternam substantiam esse unam, quam tres personae efficiant, quamvis autem personam ex his esse substantiam propriam, ergo unam. Has personas esse unam patrem, alteram genitum, et tertiam spiritum dimanantem, processum ex patre filioque; filium non desinere esse

genitum ex patre, et patrem non desinere esse genitorem filii, non ex matrimonii sive mutuae procreationis effectu, sed ea ratione, qua lux solis ex sole ipso, et calor ignis ex igne ipso producatur. Alii opinantur, sensum doctrinae: Deum esse trinitatem personarum, esse hunc: eam esse essentiam, cui sit vita (حياة) et ratio (نطق); vitam igitur esse spiritum sanctum, et rationem esse scientiam, sapientiam et verbum, ergo rationem, id est, scientiam et sapientiam, esse significationem filii; in eodem sensu, quo dicatur de sole, de lumine et calore ejus. Itaque significatio trium entium ad unam radicem reducitur. Alii arbitrantur, fieri non posse, deum describi agentem et sapientem, quin etiam vivens (حي) et ratione praeditus (ناطق) describatur.

Vocabulum ناطق apud eos sapientem et discernendi facultate praeditum significat, non vero, qui in compositis orationis particulis sonum profert. Vocabulum حي apud eos significat, cui vita est, in qua est vivens; et vocabulum الم cui est sapientia, in qua est sapiens.

Dicunt ergo: essentia, ratio et vita ejus sunt tria entia, sed una radix: essentia scilicet est causa duorum, quae sunt ratio et vita, et haec duo illâ causâ effecta (causata) sunt. Alii in aeterno describendo vocibus causa et causatum non utuntur, sed dicunt: pater et filius, et genitor, vel spiritus et vita et sapientia, vel sapientia et ratio. Affirmant, filium assumpsisse hominem creatum, et hos duos factos esse Messiam unum, et hunc Messiam esse deum hominum et dominum eorum. Attamen in explicanda ratione, qua filius hominem assumpsit, inter se discrepant. Alii enim putant, inter substantiam divinam et substantiam humanam accidisse conjunctionem, atque Messiam unum evasisse, ita tamen, ut conjunctio

cujusvis ex utraque a substantialitate et origine sua non excessisset; porro Messiam esse deum adorandum, Mariae filium, quem conceperit pepereritque, denique crucifixum atque occisum. Alii putant, Messiam post conjunctionem factum esse duas substantias, unam divinam, alteram humanam; mortem et supplicium crucis ei secundum humanitatem et non divinitatem obtigisse, et Mariam Messiam concepissee atque peperisse secundum humanitatem. Haec est Nestorianorum sententia, tum addunt, Messiam esse perfectum deum adorandum et filium dei. (Deus longe excelsior est, quam quod dicunt.) Alii opinantur, conjunctionem inter duas substantias divinam et humanam accidisse, ergo substantiam divinam commixtione, non divisam, neque in partes distributam. Alii conjunctionem hac ratione sibi explicant: filium in corpus descendisse, seque cum eo commiscuisse. Alii putant, conjunctionem prodeundi modo factam esse, v. g. ut prodit inscriptio sigilli sive forma picturae, quando luto vel cerae imprimitur, et ut forma viri in femina prodit. Praeter has diversas sententias adhuc multae aliae sunt, quarum exemplum non est apud alios, ita ut ne duos quidem ex iis inventurus sis, qui unam eandemque sententiam habeant.

Melchitae, qui nomen suum ab imperatore Graecorum acceperunt, dicunt: deum esse nomen trium significationum, unum esse tres, et tres esse unum. Jacobitae dicunt, hoc unum esse aeternum, neque corpus neque hominem fuisse, deinde vero corpus assumpsisse atque hominem factum esse. Kulitae docent, unum esse deum, et alterum sapientiam ejus aeternam cum eo, et et Messiam esse filium ejus per amorem eadem ratione, qua Abrahamus dei amicus dicatur. Mercuritae putant, Messiam esse, qui omnes dies noctesque ipsos circumbeat. Budaanitae denique, Messiam esse, qui

mortuos e sepulchris resuscitaturus atque rationem ab iis exacturus sit.

SECTIO II.

De Coptorum ritibus eccles., de jejuniis, clericis, festis, legibus matrimonial., et disciplina ecclesiastica.

Jam infantes suos Christianos reddant necesse est, quod peragitur hac ratione: infantem in aquam antea herbis odoratis et variis aromatibus in novo vase pretiose praeparatam immergunt, et ex libris suis super eum legunt; tum credunt, spiritum sanctum inde ex hoc momento in infantem descendisse. Hunc actum baptismum appellant. Purificationes eorum tantum in eo consistunt, ut faciem et manus lavent. Circumcisio nonnisi apud Jacobitas locum habet. Iis sunt septem preces, in quibus fundendis Orientem versus se convertunt. Peregrinationes Hierosolymam faciunt, et eleemosynae, quas dant, in decima bonorum parte consistunt. Jejunia eorum quinquaginta dies durant, quorum die quadragesimo secundo festum palmarum celebrant, qui est dies, quo Messias e monte descendit et Hierosolymam intravit. Die quarto post est festum paschatis, qui est dies, quo Moses cum populo suo ex Aegypto exiit. Tribus post diebus est festum resurrectionis, qui est dies, quo Messias juxta opinionem eorum e sepulchro suo resurrexit. Octavo die post est festum novum, qui est dies, quo Messias discipulis suis, postquam e sepulchro exierat, apparuit. Triginta octo post diebus est festum ascensionis, qui est dies, quo Messias in cœlum ascendit. Iis est etiam festum crucis, qui est dies, quo lignum crucis invenerunt; putant enim, mortuum, in quem positum esset, ad vitam rediisse. Celebrant quoque festum nativitatis et immolationis. Iis sunt sacrificia et sacerdotes, quorum ordo est hic: inferior est diaconus, diacono superior est

presbyter, presbytero superior episcopus, episcopo superior metropolita, metropolita superior patriarcha. Potus inebrians apud eos vetitus est. Tempore jejunii iis neque carnem edere neque rem habere cum femina licet. Matrimonium non valet, nisi praesentibus diacono, presbytero, testibus et dono sponsalitia contractum sit. De mulieribus illicitum est idem, quod Moslemmini prohibent. Nulli duas mulieres simul habere, aut cum serva rem habere licet, nisi eam prius liberam missam in matrimonium duxerit. Si servus septem annos serviit, liber est. Uxorem repudiare non licet, nisi manifestam commiserit fornicationem; tum repudiatur, eique cum viro conjungi nunquam licet. Si quis conjugio junctus scortatus est, lapidandi poena afficitur; et si quis conjugio non junctus scortatus est, et femina ab eo concepit, cum ea matrimonio conjungi tenetur. Si quis proposito occidit, occiditur quoque, sin autem per errorem occidit, ei fuga capienda est, eumque inquirere non licet. Multa sunt praecepta eorum ex pentateucho desumta. Qui ex iis peccatum Sodomiticum commisit, qui falsum testimonium perhibuit, aut ludendo, aut scortando, aut potando deditus est, ejicitur.

